МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Н. Є. Герасімова І. В. Герасимова

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ: МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ЧЕРКАСИ - 2026

УДК 37.091:159.9–043.2 (072)
Г-37

Рецензенти:
С. М. Аврамченко – кандидат психологічних наук, доцент, завідувачка кафедри прикладної психології. Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

А. А. Балицька – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри загальної та медичної психології Черкаської медичної академії

Рекомендовано до друку засіданням кафедри педагогіки і психології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
(протокол № 4 від 10.10.2026 р.)

Н. Є. Герасімова І.В. Герасимова

Г-37 Навчально-методичний посібник «Психологічні аспекти сучасної освіти: методичні рекомендації» сприятиме засвоєнню набутих знань, умінь та навичок магістрантами ЗВО, а також виробленню в них дослідницького підходу до вивчення психологічних дисциплін – Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2026. – 74 с.

УДК37.091:159.9–043.2 (072)

© ЧНУ ім.Б.Хмельницького, 2026
© Н.Є. Герасімова, 2026
© І.В. Герасимова, 2026

Зміст

ВСТУП		6
НАВЧАЛЬНО–ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ»		9
Розділ І.	ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС	11
Розділ ІІ	ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	23
Розділ ІІІ	ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	32
Розділ ІV	КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛГІЧНИЙ СЛОВНИК	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		57
ДОДАТКИ		59

ВСТУП

Однією з найважливіших передумов глибинного реформування та модернізації вищої освіти в Україні є якісна підготовка нової генерації науково-педагогічних кадрів – національної інтелектуальної еліти, здатної свідомо засвоїти та реалізувати новітню освітньо-світоглядну парадигму. Ця парадигма грунтується на принципах гуманізації, гуманітаризації, демократизації та цифровізації освітньо-наукового простору, орієнтуючись на забезпечення гармонійного, різнобічного розвитку та особистісно-професійного зростання кожного здобувача вищої освіти як самоцінної суб'єктної особистості.

Вирішення цього надзвичайно відповідального й багатовекторного завдання вимагає кардинального підвищення рівня психологічної культури, психоемоційної стійкості та фахової компетентності викладачів. Це стає можливим завдяки системному вдосконаленню їхньої психолого-педагогічної підготовки, опануванню сучасних методик ненасильницької комунікації, фасилітації, менторства та інноваційних технологій викладання, що загалом сприятиме створенню безпечного, стимулюючого та інклюзивного освітнього середовища.

У зв'язку з цим до навчальних планів підготовки магістрів спеціальностей галузі 01 Освіта / Педагогіка (Середня освіта) уведено навчальну дисципліну «Психологічні проблеми сучасної освіти».

***Мета курсу*:** формування у здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти – майбутніх викладачів та вчителів-предметників – системи психолого-педагогічних знань, умінь і навичок, необхідних для проектування й реалізації ефективного освітнього процесу. Курс спрямований на опанування методиками викладання з урахуванням вікових і психологічних особливостей здобувачів освіти, розвиток їхніх індивідуальних здібностей, суб'єктності та творчого потенціалу.

Завдання курсу:

- вивчення теоретичних та прикладних засад психології сучасної (зокрема вищої та загальної середньої) освіти;
- осмислення ключових психологічних проблем, викликів та тенденцій розвитку сучасного освітнього середовища;
- опанування знаннями про психологічні закономірності навчально-виховного процесу, вікові та індивідуально-психологічні особливості учнівської та студентської молоді;
- вивчення психології педагогічної взаємодії, етики та ефективних комунікативних стратегій у системі «педагог – здобувач освіти – колеги»;
- розуміння специфіки науково-педагогічної та методичної діяльності, шляхів її постійного вдосконалення та саморозвитку;
- сприяння розвитку професійно важливих якостей особистості майбутнього викладача/вчителя, його емоційної стійкості та психологічної культури.

Результати навчання (компетентності)

Інтегральна компетентність – здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі соціальної роботи або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 2. Здатність розробляти і управляти проектами.

ЗК 3. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

ЗК 6. Здатність виявляти ініціативу та підприємливість.

ЗК 7. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК 8. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК 9. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК 10. Здатність працювати в команді.

Фахові компетентності (ФК)

ФК 1. Здатність до розуміння та використання сучасних теорій, методологій і методів соціальних та інших наук, у тому числі методи математичної статистики та кількісні соціологічні методи, стосовно завдань фундаментальних і прикладних досліджень у галузі соціальної роботи.

ФК 2. Здатність до виявлення соціально значимих проблем і факторів досягнення соціального благополуччя різних груп населення.

ФК 3. Здатність професійно діагностувати, прогнозувати, проектувати та моделювати соціальні ситуації.

ФК 5. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (експертами з інших галузей/видів економічної діяльності), налагоджувати взаємодію державних, громадських і комерційних організацій на підґрунті соціального партнерства.

ФК 6. Здатність до оцінки процесу і результату професійної діяльності та якості соціальних послуг.

ФК 7. Здатність до професійної рефлексії.

ФК 8. Здатність до спільної діяльності та групової мотивації, фасилітації процесів прийняття групових рішень.

ФК 9. Здатність доводити знання та власні висновки до фахівців та нефахівців.

ФК 10. Здатність виявляти ініціативу та підприємливість задля вирішення соціальних проблем через упровадження соціальних інновацій.

ФК 11. Здатність виявляти професійну ідентичність та діяти згідно з цінностями соціальної роботи.

ФК 12. Здатність до критичного оцінювання соціальних наслідків політики у сфері прав людини, соціальної інклюзії та сталого розвитку суспільства.

ФК 14. Здатність до ефективного менеджменту організації у сфері соціальної роботи.

Програмні результати навчання (ПРН)

РН 1. Розв’язувати складні задачі і проблеми, що потребують оновлення й інтеграції знань в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог.

РН 4. Показувати глибинне знання та системне розуміння теоретичних концепцій, як із галузі соціальної роботи, так і з інших галузей соціогуманітарних наук.

РН 6. Самостійно й автономно знаходити інформацію необхідну для професійного зростання, опановувати її, засвоювати та продукувати нові знання, розвивати професійні навички та якості.

РН 9. Виконувати рефлексивні практики в контексті цінностей соціальної роботи, відповідальності, у тому числі для запобігання професійного вигорання.

РН 17. Самостійно будувати та підтримувати цілеспрямовані, професійні взаємини з широким колом людей, представниками різних спільнот і організацій, аргументувати, переконувати, вести конструктивні переговори, результативні бесіди, дискусії, толерантно ставитися до альтернативних думок.

У методичних рекомендаціях подається тематика лекцій, плани семінарських занять, які охоплюють зазначену проблематику з урахуванням сучасних вимог стосовно засвоєння курсу «Психологічні проблеми сучасної освіти».

При підготовці до семінарських занять студентам необхідно уважно опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати основні думки, продумати й скласти план чи тези виступу.

На семінарських заняттях передбачено заслуховування та обговорення підготовлених студентами індивідуально навчально-дослідних завдань.

Методичні рекомендації завершуються переліком програмових вимог із навчального курсу «Психологічні проблеми сучасної освіти», тестовими завданнями, додатками, що становлять інструментальний блок, який може бути корисним для студентів у процесі засвоєння навчального курсу.

При укладанні методичних рекомендацій «Психологічні проблеми сучасної освіти» враховано сучасні тенденції переходу до кредитно-рейтингової системи організації навчального процесу та модульно-рейтингових технологій навчання у закладах освіти III-IV рівнів акредитації.

Навчально-тематичний план вивчення курсу
«Психологічні аспекти сучасної освіти»

№ з/п	*Тематика лекційних, семінарських та практичних занять*	Кількість годин
	Лекції	
1	Предмет і завдання психології сучасної освіти	2 год.
2	Психологія діяльності та особистості викладача вищої школи	2 год.
3	Загальна психологічна характеристика періоду пізньої юності	2 год.
4	Психологічна характеристика студентської групи	2 год.
5	Психологічні особливості навчально-професійної діяльності студентів	2 год.
6	Психологічний аналіз педагогічної взаємодії викладача та студента	2 год.
	Семінарські заняття	
1	Психологія сучасної освіти як галузь психологічної науки	2 год.
2	Суспільні вимоги до формування особистості фахівця з вищою освітою	2 год.
3	Психологія діяльності та особистості викладача вищої освіти	4 год.
4	Загальна психологічна характеристика періоду пізньої юності	2 год.
5	Психологія студентської групи	2 год.
6	Психологічні особливості навчально-професійної діяльності студентів	4 год.

Розподіл тем навчально-тематичного плану навчальної дисципліни
«Психологічні аспекти сучасної освіти» за модулями

№ з/п	Тема	Форма навчання
	Змістовий модуль 1. **ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ**	
1	Предмет і завдання психології сучасної освіти	лекція

2	Психологія сучасної освіти як галузь психологічної науки	семінарське заняття
3	Психологія діяльності та особистості викладача вищої школи	лекція
4	Суспільні вимоги до формування особистості фахівця з вищою освітою	семінарське заняття
5	Психологія діяльності та особистості викладача вищої школи	семінарське заняття
Змістовий модуль 2. ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТУДЕНТА ТА СТУДЕНТСЬКОЇ ГРУПИ		
6	Загальна психологічна характеристика періоду пізньої юності	лекція
7	Загальна психологічна характеристика періоду пізньої юності	семінарське заняття
8	Психологічна характеристика студентської групи	лекція
9	Психологія студентської групи	семінарське заняття
Змістовий модуль 3. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ТА ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ У ЗВО		
10	Психологічні особливості навчально-професійної діяльності студентів	лекція
11	Психологічні особливості навчально-професійної діяльності студентів	семінарське заняття
12	Психологічний аналіз педагогічної взаємодії викладача та студента	лекція

РОЗДІЛ І. ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Змістовий модуль 1.

ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

ТЕМА 1. Предмет і завдання психології сучасної освіти

Предмет та завдання психології сучасної освіти. Основні категорії психології сучасної освіти: навчання, розвиток, виховання. Науково-дослідні, діагностично-корекційні та практичні завдання психології сучасної освіти. Структура психології сучасної освіти. Зв'язок психології сучасної освіти з іншими галузями знань (педагогіка, педагогіка вищої школи, соціологія, вікова, загальна, експериментальна, соціальна психологія, філософія тощо.). Психологічні засади педагогічного процесу.

Історія становлення психології сучасної освіти. Етапи становлення психології сучасної освіти. Сучасний етап розвитку сучасної освіти в Україні. Завдання психології сучасної освіти. відповідно до Закону України «Про вищу освіту». Основні напрями реформування освіти XXI століття та проблеми сучасної психології сучасної освіти.

Поняття про методологію. Функції методології. Принципи психологічного дослідження: науковість, об'єктивність, поетапність. Методи психології вищої школи: методи теоретичного дослідження, методи емпіричного дослідження, статистичні методи аналізу емпіричних даних, інтерпретаційні методи. Етика психолога-дослідника. Поняття про методику психологічного дослідження. Дослідницька діяльність викладача вищої школи.

Основні поняття:

1.Методологічний блок (фундаментальні поняття)

- **Психологія сучасної освіти** – прикладна галузь психологічної науки, що вивчає фактори, механізми, психологічні закономірності та динаміку розвитку особистості в умовного нової освітньої парадигми (цифровізація, інклюзія, кризові стани, змішане навчання).
- **Об’єкт психології сучасної освіти** – освітній процес у всій сукупності його структурних компонентів, динаміки та системних зв'язків між учасниками.
- **Предмет психології сучасної освіти** – психологічні феномени, механізми та закономірності формування особистості в навчально-виховному процесі, особливості суб'єкт-суб'єктної взаємодії, а також психологічні засади трансформації освітнього простору.
- **Завдання психології сучасної освіти**:
  - *Теоретичні:* розробка нових методологічних підходів до навчання в цифрову епоху та період суспільних криз.

- *Практичні:* розробка ефективних технологій психолого-педагогічного супроводу, підтримання ментального здоров'я, подолання освітніх втрат і травматичного досвіду.

- **Суб'єкти освітнього процесу** – активні носії освітньої взаємодії: здобувачі освіти (учнівська/студентська молодь), педагогічні й науково-педагогічні працівники, а також батьки / законні представники.

2. Сучасне освітнє середовище та взаємодія

- **Освітній простір (середовище)** – сукупність матеріально-технічних, інформаційних, соціальних та психологічних умов, у яких реалізується освітній процес.
- **Психологічна безпека освітнього середовища** – стан освітнього простору, що характеризується відсутністю психологічного та фізичного насильства (булінг, мобінг), забезпечує захищеність ментального здоров’я та сприяє розкриттю особистісного потенціалу.
- **Суб'єкт-суб'єктна взаємодія** – модель освітнього спілкування, що базується на принципах рівноправності, партнерства, взаємоповаги та емпатії (на противагу авторитарній суб'єкт-об'єктній моделі).
- **Цифрова освітня взаємодія** – процес опосередкованого інструментами ІКТ та штучного інтелекту навчання, що вимагає формування нових когнітивних і комунікативних навичок.

3. Психологічний супровід та розвиток особистості

- **Психолого-педагогічний супровід** – цілісна система діяльності психологічної служби, спрямована на створення соціально-психологічних умов для успішного навчання, адаптації та особистісного розвитку кожного учасника освітнього процесу.
- **Індивідуальна освітня траєкторія** – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що будується з урахуванням його здібностей, інтересів, психофізичних особливостей і потреб.
- **Життєстійкість (Resilience)** – здатність особистості зберігати психологічну стабільність, адаптуватися та ефективно функціонувати в умовах стресу, криз, травматичних подій або невизначеності.
- **Неперервна освіта** – концепція, що розглядає процес навчання як постійний саморозвиток особистості протягом усього життя в умовах динамічних суспільних та технологічних змін.

ТЕМА 2. Психологія діяльності та особистості викладача вищої школи

Завдання і зміст діяльності викладача вищої школи. Структура діяльності викладача. Психологічна характеристика науково-педагогічної діяльності та особистості викладача вищої школи, аналіз його професійної

компетентності та майстерності. Система знань, навичок, умінь і професійно важливих якостей викладача як чинники педагогічної майстерності. Особливості професійної самосвідомості викладача. Науково-педагогічна творчість, її особливості. Культура педагогічного мислення. Педагогічний такт. Психологічні вимоги до сформованості емоційно-вольової сфери викладача. Психологічні вимоги до характерологічних властивостей викладача вищої школи. Психологічний аналіз педагогічних здібностей викладача та можливості їх розвитку. Особливості діяльності викладача при різних стилях педагогічної взаємодії. Психологічні особливості діяльності колективу кафедри. Дослідження соціально-психологічного клімату у викладацькому колективі. Педагогічна етика. Типологія особистості викладача. Професіограма викладача вищої школи. Психологічний аналіз педагогічної майстерності викладача вищої школи та шляхи її формування.

Основні поняття:

1. Структура та особливості педагогічної діяльності

- **Педагогічна діяльність викладача ЗВО** – професійна діяльність, спрямована на організацію освітнього процесу, науково-дослідну роботу, виховну взаємодію та професійно-особистісний розвиток майбутніх фахівців.
- **Функції діяльності викладача**:
  - *Навчально-методична* – проектування, організація та забезпечення освітнього процесу;
  - *Науково-дослідна* – проведення наукових досліджень, залучення студентів до пошукової діяльності;
  - *Виховна (кураторська)* – сприяння формуванню ціннісно-смислової сфери та професійної етики здобувачів освіти;
  - *Організаційно-управлінська* – керування навчальною та науковою діяльністю студентських груп;
  - *Інноваційна* – впровадження нових педагогічних технологій, цифрових інструментів та ШІ в освітній процес.
- **Педагогічна майстерність** – вищий рівень професійної діяльності викладача, що характеризується високою ефективністю, оптимальністю методів, творчим підходом та наявністю сформованого індивідуального стилю.
- **Індивідуальний стиль діяльності** – стійка система психологічних засобів, прийомів та методів виконання професійної діяльності, що складається у викладача з урахуванням його індивідуально-психологічних особливостей (темпераменту, характеру, здібностей).

2. Професійно-важливі якості та компетентності викладача

- **Професійно-педагогічна компетентність** – інтегративна характеристика особистості, що відображає єдність її теоретичної, практичної та психологічної готовності до здійснення педагогічної діяльності у вищій школі.

- **Психолого-педагогічна компетентність** – здатність застосовувати психологічні знання (про вікові особливості студентів, закономірності навчання, групову динаміку) для ефективної організації освітнього процесу.
- **Педагогічна емпатія** – здатність викладача зрозуміти емоційний стан здобувача освіти, стати на його позицію та адекватно відреагувати на його переживання.
- **Педагогічна рефлексія** – здатність викладача критично аналізувати власні професійні дії, рішення, емоційні стани та їхній вплив на студентську аудиторію.
- **Педагогічний такт** – почуття міри у взаєминах зі студентами та колегами, що виявляється у здатності обирати оптимальний тон, стиль спілкування та спосіб впливу.
- **Академічна доброчесність** – сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової діяльності.

3. Психогігієна та професійні деструкції

- **Професійна деформація** – зміна структури особистості викладача під впливом тривалого виконання професійних обов'язків (прояви: авторитаризм, догматизм, педагогічний залізобетон, домінування викладацької ролі у повсякденному житті).
- **Професійне (емоційне) вигорання** – стан фізичного, емоційного та ментального виснаження, що виникає внаслідок тривалого впливу хронічних робочих стресорів (складається з емоційного виснаження, деперсоналізації/цинізму та редукції особистісних досягнень).
- **Професійна саморегуляція** – здатність викладача свідомо управляти власними психоемоційними станами, поведінкою та діяльністю для збереження високої працездатності та психологічного здоров'я.
- **Психологічна життєстійкість** – здатність викладача зберігати професійну продуктивність, адаптуватися та ефективно відновлюватися в умовах високого стресогенного середовища (кризи, дистанційне/змішане навчання, воєнний стан)

Змістовий модуль 2.

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТУДЕНТА ТА СТУДЕНТСЬКОЇ ГРУПИ

ТЕМА 3. Загальна психологічна характеристика періоду пізньої юності

Психологічна характеристика студентського віку як періоду пізньої юності. Новоутворення студентського віку. Криза ідентичності. ЗВО – один з

провідних інститутів соціалізації студента як фахівця. Адаптація студента до навчання у вищій школі. Типологічні особливості студентів. Професійне становлення студента як майбутнього фахівця. Навчально-професійна діяльність у студентському віці. Формування професійної спрямованості студента. Становлення професійних і особистісних якостей майбутнього фахівця. Розвиток творчих здібностей у студентів. Самоосвіта та самовиховання студента, їх роль у професійному розвитку. Соціальнопсихологічні особливості готовності випускників вищої школи до практичної професійної діяльності.

***Основні поняття**:*

1. Вікові межі та соціальна ситуація розвитку

- **Пізня юність (рання дорослість)** – віковий період (орієнтовно 18–25 років), який є перехідним етапом від підліткового віку та ранньої юності до повноцінної дорослості, що характеризується досягненням фізичної, статевої, цивільної та соціальної зрілості.
- **Соціальна ситуація розвитку в пізній юності** – стан неостаточної соціальної визначеності: з одного боку – це набуття повноти юридичних прав і обов'язків, з іншого – продовження навчання (студентство) або початок трудової діяльності з необхідністю засвоєння нових соціальних ролей та досягнення матеріальної незалежності.
- **Сепарація від батьківської родини** – процес психологічного, емоційного, функціонального та фінансового відокремлення молодої людини від батьків, що є необхідною умовою для формування власної автономії та зрілості.
- **Соціальна адаптація юнацтва** – процес входження в доросле суспільство, засвоєння нових норм, цінностей, соціальних і професійних ролей (працівника, сімейної особи, громадянина).

2. Новоутворення пізньої юності та новоутворення свідомості

- **Психологічні новоутворення пізньої юності** – якісно нові психологічні здобутки віку: сформована ціннісно-смислова система, професійне та особистісне самовизначення, стійка Я-концепція, здатність до інтимності та глибокої рефлексії.
- **Особистісне та професійне самовизначення** – центральне новоутворення віку; свідомий вибір власного життєвого шляху, професії, системи цінностей та моральних орієнтирів.
- **Его-ідентичність (за Е. Еріксоном)** – відчуття органічної цілісності, неперервності та тотожності власного «Я», розуміння свого місця в суспільстві. Протилежним полюсом є *дифузія (розмитість) ідентичності*.
- **Психологічна інтимність (за Е. Еріксоном)** – здатність до глибокого, довірливого, емоційно близького спілкування та партнерських стосунків з іншою людиною без страху втратити власне «Я».

- **Життєвий план (життєва стратегія)** – уявлення про власне майбутнє, яке базується на системі цілей, прагнень, часовій перспективі та способах досягнення соціального й особистого успіху.

3. Когнітивна, емоційна та ціннісно-мотиваційна сфери

- **Постформальне (критичне) мислення** – вища стадія розвитку інтелекту, що характеризується гнучкістю, відносністю знань, здатністю вирішувати реальні життєві суперечності, враховувати контекст та компроміси.
- **Часова перспектива особистості** – здатність усвідомлювати та пов'язувати у єдину смислову лінію своє минуле, теперішнє та майбутнє з виразною орієнтацією на довгострокове планування майбутнього.
- **Ціннісно-смислова сфера** – динамічна система вищих особистісних смислів та переконань, що визначає пріоритети, мотиви поведінки та спрямованість особистості в пізній юності.
- **Емоційна зрілість юнацтва** – зростання рівня саморегуляції, зменшення юнацького максималізму, здатність контролювати власні афекти, проявляти емпатію та брати відповідальність за власний емоційний стан і дії.

4. Вікові кризи та ризики розвитку

- **Криза пізньої юності (криза входу в дорослість / 20–21 року)** – нормативна вікова криза, пов'язана із зіткненням ідеальних уявлень про доросле життя з реальністю (проблема працевлаштування, побутові труднощі, переоцінка цінностей та вибору фаху).
- **Юнацький максималізм** – схильність оцінювати явища, події та людей крайніми категоріями (без компромісів), яка в пізній юності поступово трансформується у більш реалістичне та гнучке бачення світу.
- **Психологічний векторинг (пошук орієнтирів)** – стан експериментування з різними соціальними ролями, стилями життя та ціннісними системами перед остаточним вибором дорослої ідентичності.

ТЕМА 4. Психологічна характеристика студентської групи

Психологічні особливості студентської групи. Рівні розвитку студентської академічної групи та її структура. Шляхи формування та психологічні особливості студентського колективу. Згуртованість як показник розвитку студентської групи. Лідерство та керівництво у студентській групі. Соціально-психологічні явища в студентській групі та їх вплив на особистість студента. Соціально-психологічний клімат у групі. Методи дослідження особливостей соціально-психологічного клімату у студентській групі. Роль куратора, викладача в життєдіяльності студентської групи. Психологічні засади студентського самоврядування.

Основні поняття:

1. Загальна характеристика та специфіка студентської групи

- **Студентська група** – мала соціальна та контактна група, об'єднана спільністю цілей, завдань навчально-професійної діяльності, єдиним організаційним підпорядкуванням та просторово-часовими умовами навчання протягом терміну здобуття вищої освіти.
- **Соціально-психологічні функції студентської групи**:
  - *Інструментальна (навчально-професійна)* – забезпечення умов для якісного засвоєння професійних знань та навичок.
  - *Експресивна (соціально-емоційна)* – задоволення потреб у спілкуванні, приналежності, емоційній підтримці та визнанні.
  - *Соціалізуюча* – засвоєння норм, цінностей та професійних ролей.
- **Групові норми** – спільні правила, вимоги та стандарти поведінки, вироблені групою, які регулюють взаємини між її членами та ставлення до навчання.
- **Групові цінності** – прийняті та розділювані більшістю членів групи переконання стосовно навчання, професії, моральних якостей та міжособистісних стосунків.

2. Групова динаміка та етапи розвитку колективу

- **Групова динаміка** – сукупність внутрішньогрупових процесів та явищ (становлення, розвиток груп, виникнення конфліктів, розподіл ролей, згуртованість), що відображають життєвий цикл студентського колективу від першого курсу до випуску.
- **Рівні (стадії) розвитку студентської групи**:
  - *Первинна конгломерація (дифузна група)* – етап знайомства та пристосування, відсутність єдиних цілей та згуртованості.
  - *Група-кооперація* – поява активу, первинного розподілу ролей та перших спільних цінностей.
  - *Група-колектив (високорозвинена група)* – вищий рівень розвитку, що характеризується ціннісно-орієнтаційною єдністю, високою згуртованістю та самоврядуванням.
- **Згуртованість студентської групи** – ступінь єдності групи, що виявляється у близькості цілей, ціннісно-орієнтаційній єдності, взаємній симпатії, взаємодопомозі та стійкості до деструктивних впливів.
- **Конформізм (груповий тиск)** – зміна думок, установок чи поведінки студента під впливом реального або уявного тиску більшості членів групи.

3. Структура взаємин та соціально-психологічний клімат

- **Офіційна (формальна) структура** – система взаємин, визначена статутом ЗВО та адміністрацією (староста, заступник старости, академічні підгрупи).

- **Неофіційна (неформальна) структура** – система міжгрупових та міжособистісних зв'язків, які виникають спонтанно на основі особистих симпатій, спільних інтересів та взаємних виборів.
- **Соціометричний статус студента** – положення особистості в системі неформальних міжгрупових стосунків:
  - *«Зірки» (лідери симпатій)* – члени групи, які отримують найбільшу кількість позитивних виборів.
  - *«Прийняті» (відповідають нормі)* – мають достатнє коло дружнього спілкування.
  - *«Ізольовані»* – студенти, які не отримали жодного вибору (поза системою зв'язків).
  - *«Нехтувані» / «Оточені антипатією»* – отримують переважно негативні оцінки та вибори.
- **Соціально-психологічний клімат (СПК) групи** – якісна сторона міжособистісних стосунків, що проявляється в сукупності психологічних умов (настрій, взаємодовіра, комфорт), які сприяють або перешкоджають спільній діяльності.
- **Референтність групи (референтна група)** – ступінь значимості думок, оцінок та норм академічної групи для конкретного студента під час самооцінювання та формування власної поведінки.

4. Лідерство, керівництво та міжособистісні конфлікти

- **Лідерство в групі** – процес психологічного впливу неформального лідера на одногрупників, який базується на його авторитеті, особистісних якостях та здатності організовувати групу для вирішення завдань.
- **Керівництво (формальне)** – здійснення управлінських функцій офіційно призначеною або обраною особою (старостою) на основі наданих адміністрацією повноважень.
- **Групова диференціація** – процес поділу групи на мікрогрупи (угруповання) за інтересами, цінностями, навчальною успішністю чи дозвіллєвими вподобаннями.
- **Міжособистісний / міжгруповий конфлікт у групі** – зіткнення протилежно спрямованих інтересів, цілей чи позицій суб'єктів взаємодії в групі, яке вимагає конструктивного врегулювання для збереження цілісності колективу.

Змістовий модуль 3.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ТА ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ У ЗВО

ТЕМА 5. Психологічні особливості навчально-професійної діяльності студентів

Студент як суб'єкт навчально-професійної діяльності. Психологічні принципи організації навчально-професійної діяльності студентів. Мотиваційна складова учіння студента. Формування професійних мотивів навчання у студентів. Пізнавальна діяльність студента, її спрямованість на засвоєння професійно важливих знань, умінь і навичок. Розвиток творчого потенціалу студентів під час навчання у ЗВО. Психологічні аспекти наукової діяльності студентів. Психологічні особливості суспільно корисної діяльності студента. Поняття і сутність самостійної роботи студентів, її психологічне значення. Критерії ефективності учіння. Основні причини неуспішності студентів і шляхи їх подолання.

Основні поняття:

1. Сутність та структура навчально-професійної діяльності

- **Навчально-професійна діяльність** – провідна діяльність у студентському віці, спрямована на засвоєння системи наукових знань, формуванні професійних умінь, навичок і компетентностей, а також на розвиток особистості як майбутнього фахівця.
- **Специфіка НПД** – подвійний (двоплановий) характер діяльності: з одного боку, це процес навчання та засвоєння навчальної інформації (навчальна складова), з іншого — це моделювання та орієнтація на майбутню професійну практику (професійна складова).
- **Суб'єкт навчально-професійної діяльності** – студент як активний носій свідомості, який усвідомлює цілі навчання, самостійно організовує свій навчальний процес, виявляє пізнавальну ініціативу та бере відповідальність за власну професійну підготовку.
- **Структура НПД**:
  - *Потребово-мотиваційний компонент* – наявність пізнавальних і професійних мотивів.
  - *Орієнтовно-цільовий компонент* – постановка цілей, розуміння завдань та планування роботи.
  - *Операційно-виконавський компонент* – застосування способів, прийомів і засобів навчання.
  - *Контрольно-оцінний компонент* – самоконтроль, рефлексія та корекція власних результатів.

2. Мотивація та ціннісно-смислова сфера в НПД

- **Навчально-професійна мотивація** – сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил (потреб, мотивів, інтересів, прагнень), що спонукають студента до активного засвоєння знань та опанування фахом.
- **Внутрішня мотивація** – спрямованість на процес і результат навчання (пізнавальний інтерес, прагнення до самовдосконалення, задоволення від вирішення складних завдань, інтерес до майбутньої професії).
- **Зовнішня мотивація** – орієнтація на чинники, що лежать поза самим змістом навчання (отримання оцінки/диплома, стипендія, уникнення покарання, соціальне схвалення, вимога батьків).

- **Спрямованість особистості студента** – стійка система мотивів, яка визначає його активність та пріоритети. Виділяють:
  - *Особистісну спрямованість* (орієнтація на власне «Я», престиж, статус);
  - *Комунікативну спрямованість* (орієнтація на взаємодію та спілкування);
  - *Професійно-ділову спрямованість* (орієнтація на якісне виконання роботи та оволодіння фахом).

3. Психологічні механізми освоєння професії

- **Професіоналізація** – цілісний і тривалий процес становлення особистості фахівця, що охоплює період від вибору професії та навчання у ЗВО до досягнення вищої майстерності в професійній діяльності.
- **Професійні компетентності** – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів та цінностей, яка визначає здатність особистості успішно здійснювати професійну діяльність.
- **Академічна та професійна рефлексія** – здатність студента аналізувати власні навчальні й професійні дії, оцінювати рівень підготовленості, усвідомлювати сильні та слабкі сторони у засвоєнні знань.
- **Самостійна навчальна діяльність** – вища форма НПД, що здійснюється без безпосереднього контролю викладача, за власною ініціативою студента та базується на високому рівні самоорганізації й самоконтролю.

4. Психологічні труднощі та деструкції в НПД

- **Академічний стрес** – стан психоемоційного та фізіологічного напруження, викликаний високими навчальними навантаженнями, сесійними випробуваннями, дефіцитом часу або страхом перед невдачею.
- **Академічна прокрастинація** – свідоме та систематичне відкладання виконання навчальних завдань (підготовка до семінарів, курсових робіт, іспитів) на останній момент, що супроводжується почуттям провини та тривоги.
- **Втрата професійної перспективи (розчарування у фаху)** – психологічний стан, що виникає у разі невідповідності реального навчального процесу й уявлень про майбутню професію очікуванням студента.
- **Академічна адаптованість** – рівень узгодженості між вимогами навчального середовища ЗВО та можливістю студента ефективно виконувати навчальні завдання без шкоди для власного психологічного здоров'я.

ТЕМА 6. Психологічний аналіз педагогічної взаємодії викладача та студента.

Особливості змісту і засобів спілкування у вищій школі. Психологічний аналіз видів спілкування у вищих навчальних закладах. Рівні спілкування

викладачів і студентів. Психологічні проблеми взаємин викладачів і студентів. Роль педагогічного спілкування у розв'язанні завдань професійної підготовки майбутнього фахівця. Психологічні особливості розуміння викладачем особистості студента. Активне рефлексивне слухання та «Я-повідомлення» в комунікативній взаємодії. Діалогічне спілкування, його характеристика та роль у регулюванні протиріч у педагогічній взаємодії. Проблеми емпатії у професійній діяльності викладача. Комунікативна культура викладача вищої школи. Психологічна характеристика конфлікту. Особливості педагогічного конфлікту, стадії його розвитку, поведінка сторін конфлікту. Психологічні бар'єри педагогічної взаємодії. Педагогічний конфлікт: структура, сфера, динаміка. Конфлікт у взаємодії «викладачстуденти». Поведінка викладача вищої школи у конфліктній ситуації. Поведінка студента в конфліктній ситуації. Психологічні засоби запобігання та стратегії вирішення педагогічного конфлікту. Навчання майбутніх викладачів запобіганню (вирішенню) педагогічних конфліктів.

***Основні поняття**:*

1. Сутність та структура педагогічної взаємодії

- **Педагогічна взаємодія** – систематичний, двосторонній процес взаємопов'язаного спілкування та діяльності викладача й студента, спрямований на досягнення спільних освітніх цілей, розвиток особистості та опанування професією.
- **Структура педагогічної взаємодії**:
  - *Когнітивний (перцептивний) компонент* – взаєморозуміння, сприйняття та оцінювання викладачем і студентом один одного.
  - *Афективний (емоційний) компонент* – емоційне ставлення, симпатія/антипатія, рівень емпатії та психологічного комфорту у спілкуванні.
  - *Конативний (поведінковий) компонент* – безпосередні дії, прийоми спілкування, вербальна й невербальна поведінка, стиль взаємодії.
- **Суб'єкт-суб'єктна модель взаємодії** – рівноправне, партнерське спілкування («на рівних»), де викладач і студент є активними співучасниками освітнього процесу, носіями власної позиції та цінностей (на противагу авторитарній суб'єкт-об'єктній моделі).
- **Педагогічне спілкування** – специфічна форма професійного спілкування викладача зі студентами, яка створює сприятливий психологічний клімат для навчання, засвоєння знань та особистісного зростання.

2. Стилі та барьєри педагогічної взаємодії

- **Стилі педагогічного спілкування (взаємодії)**:
  - *Демократичний* – орієнтація на партнерство, врахування думки студентів, стимулювання самостійності та ініціативи.
  - *Авторитарний* – жорсткий контроль, одноосібне прийняття рішень, домінування вимог та інструкцій, ігнорування ініціативи студентів.

- *Ліберальний (попустительський)* – самоусунення викладача від керування, відсутність чітких вимог та системи контролю, формальне ставлення.

- **Психологічні бар'єри у взаємодії** – психологічні перешкоди, які заважають встановленню контакту, адекватному сприйняттю інформації та взаєморозумінню між викладачем і студентом:
  - *Смислові бар'єри* – різне розуміння термінів, цінностей, вимог чи завдань.
  - *Емоційні бар'єри* – тривожність, страх перед викладачем, взаємна антипатія або роздратування.
  - *Тактико-поведінкові бар'єри* – неадекватний вибір стилю спілкування (наприклад, зверхність чи фамільярність).
- **Педагогічний такт** – дотримання викладачем міри у взаєминах зі студентами, що виявляється в здатності обирати оптимальну дистанцію, тон, форму зауважень та повагу до гідності здобувача освіти.

3. Психологічні механізми та конфлікти у взаємодії

- **Педагогічна емпатія** – здатність викладача відчувати емоційний стан студента, розуміти його мотиви та потреби, дивитися на ситуацію його очима.
- **Перцептивні ефекти у взаємодії**:
  - *Ефект ореолу* – перенесення загального враження про студента (або викладача) на оцінку його конкретних результатів чи якостей.
  - *Ефект стереотипізації* – оцінювання суб'єкта на основі упереджених уявлень про певну групу (наприклад, «усі першокурсники несамостійні»).
  - *Ефект первинності / новизни* – підвищена значимість першої (або найновішої) інформації при формуванні думки про людину.
- **Педагогічний конфлікт** – конструктивне або деструктивне зіткнення протилежно спрямованих цілей, позицій, думок чи вимог викладача та студента. Виділяють:
  - *Конфлікти діяльності* (через оцінки, виконання завдань, успішність);
  - *Конфлікти поведінки* (через порушення норм дисципліни чи етики);
  - *Конфлікти взаємин* (через особистісну несумісність чи порушення принципу справедливості).
- **Фасилітація (педагогічна)** – стилю взаємодії, за якого викладач виступає не стільки джерелом інформації, скільки помічником, консультантом і стимулятором самостійної навчально-пізнавальної діяльності студента.

РОЗДІЛ ІІ. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Семінарське заняття №1

Психологія сучасної освіти як галузь психологічної науки

План

І. Питання для поглибленого вивчення матеріалу

1. Виникнення психології сучасної освіти.
2. Предмет, основні категорії, методи психології сучасної освіти.
3. Завдання і структура психології сучасної освіти.
4. Методи психології сучасної освти.
5. Місце психології сучасної освіти в системі наукових знань.

ІІ. Контрольні запитання і завдання до теми

1. Визначити предмет і завдання психології сучасної освіти. Яке значення для науки має їх встановлення?
2. Обґрунтувати значущість курсу «Психологічні аспекти сучасної освіти» в системі підготовки науково-педагогічних працівників.
3. Розкрийте основні категорії психології сучасної освіти та доведіть їх єдність у розв'язанні завдань професійної підготовки фахівця.
4. Назвіть методи психології сучасної освіти і дайте їм характеристику.
5. Яке місце психологія сучасної освіти займає в системі наукових знань?
6. Проаналізуйте зв'язок психології сучасної освіти з іншими науками.
7. Назвіть низку проблем психології сучасної освіти в умовах сучасного реформування освіти та шляхи їх вирішення.
8. Поясніть положення: «Головна проблема сучасної вищої школи - необґрунтована автономність навчального й виховного процесів».

Список рекомендованої літератури

1. Вища освіта в Україні: Навч. посібник: В.Г.Кремінь, С.М.Ніколаєнко,

М.Ф.Степко та ін./ За ред. В.Г.Кременя, С.М.Ніколаєнка. К.: Знання, 2005.

2. Дуткевич Т.В., Максимчук Н.П. Психологія вищої школи (курс лекцій): Навчальний посібник. Кам’янець-Подільський, 2010. 158с.

3. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості. К., 1989.

4. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів. К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. 320 с.
5. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008. 336 с.

Семінарське заняття №2

Суспільні вимоги до формування особистості фахівця з вищою освітою

План

І. Питання для поглибленого вивчення матеріалу

1. Психологічні проблеми реформування вищої освіти у XXI столітті
2. Вимоги до фахівця, зумовлені реформуванням вищої освіти України
3. Психологічні особливості виховання і навчання у системі вищої освіти
4. Модель особистості фахівця з вищою освітою
5. Психологічні показники ефективності фахової підготовки студента
6. Професійні цінності фахівця соціальної роботи

ІІ. Контрольні запитання і завдання до теми

1. Розкрийте психологічні механізми становлення якостей особистості і відповідно до них визначте основні напрями виховної роботи у вищій школі.
2. Які завдання підготовки сучасного фахівця з вищою освітою?
3. В яких напрямах відбувається розвиток особистості устудента як майбутнього фахівця і де його джерела? Назвіть основні вектори професійного самовдосконалення студента.
4. Чи згідні Ви з визначенням навчально-професійної діяльності як процесу саморозвитку і самовиховання студентів? Чому?
5. Які труднощі зростання особистості фахівця з вищою освітою визначають сучасні психологи?
6. Чому пошук відповіді на питання про сенс життя допомагає юнакові перебороти кризу ідентичності? Чи згідні Ви з думкою, що кожен мусить знайти свій шлях саморозвитку і професійного самовдосконалення?
7. Яка роль позитивної «Я-концепції» студента в його професійному становленні? Які сильні почуття пов'язані з «Я-концепцією»? Які ускладнення в професійному зростанні студента пов'язані з неадекватною самооцінкою?
8. Доведіть, що професійне становлення студента можна розглядати як зростання його особистості.
9. Які чинники становлення професійної спрямованості особистості студента?

10. Доведіть, що формування професійних здібностей має потрійну детермінацію: вроджені особливості нервової системи, вимоги діяльності, особистісні цінності.

11. Чи потрібен профвідбір абітурієнтів до навчання у ВНЗ певного профілю?

Список рекомендованої літератури

1. Державна національна програма „Освіта" (Україна XXI ст.). К., 1991.
2. Базилевич В.Д., Поночовний М.І. Професійна та гуманітарна національна культура і проблеми її формування у вузі. *Зб. наук. ст.* Деякі аспекти формування національної культури ученьської молоді. М-во освіти України, інститут змісту і методів навчання. К., 1997. 120 с.
3. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1997. №1. С. 124-129.
4. Бех І. Д. Духовна енергія вчинку. *Освіта і управління*. 2005. №1. С. 51-58.
5. Зязюн І. Естетична регуляція ціннісної свідомості. *Вища освіта України*. 2005. №3. С. 5-12.
6. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості. К., 1989.
7. Папуча М. В., Крачковська Т. Д. Особистість: розвиток, соціалізація, виховання. Ніжин : РВВ НДПУ ім. М. Гоголя, 2001. 148 с.
8. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів. К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. 320с.
9. Цінності освіти і виховання: Наук.-метод. зб. / АПН України; Центр інформації та документації Ради Європи в Україні / О.В.Сухомлинська (ред.). К., 1997. 224 с.
10. Штепа О. С. Пропріум зрілої особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. №2. С. 26-32.

Семінарське заняття №3-4

Психологія діяльності та особистості викладача вищої школи

План

І. Питання для поглибленого вивчення матеріалу

1. Завдання і зміст діяльності викладача вищої школи, структура його діяльності.
2. Психологічна характеристика науково-педагогічної діяльності та особистості викладача вищої школи.
3. Особливості професійної самосвідомості викладача.
4. Психологічні вимоги до характерологічних властивостей викладача вищої школи.

5. Психологічний аналіз педагогічних здібностей викладача та можливості їх розвитку.

6. Психологічні особливості діяльності колективу кафедри.

7. Дослідження соціально-психологічного клімату у викладацькому колективі. Типологія особистості викладача.

8. Професіограма викладача вищої школи.

9. Психологічний аналіз педагогічної майстерності викладача вищої школи та шляхи її формування.

II. Питання для обговорення:

1. У чому специфіка педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу порівняно з діяльністю шкільного вчителя?

2. Які психологічні умови визначають ефективність діяльності викладача вищої школи?

3. Довести, що педагогічна діяльність викладача має творчий характер. Особливості педагогічної творчості.

4. Які існують шляхи підвищення педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу?

5. У чому полягає проблема критеріїв оцінки ефективності діяльності викладача вищої школи?

III. Індивідуально-дослідні завдання до теми

1. Скласти таблицю професійних і особистісних якостей викладача вищої школи.

2. На основі спостереження за педагогічною діяльністю найкращого, на Вашу думку, викладача факультету, визначте особливості його індивідуальності та педагогічної майстерності, які сприятливо впливали на професійне навчання студентів.

Список рекомендованої літератури

1. Мороз О. Г.,Юрченко В. І. Підготовка майбутнього викладача вищої школи: психолого-педагогічний ракурс. Наукові записки: Зб.наук стат. НПУ ім. М. П.Драгоманова. К.: НПУ, 2001. Вип. 41. С156 159

2. Мороз О., Юрченко В. Психолого-педагогічна модель викладача вищої школи. Наукове проектування інноваційних та альтернативних систем вищої освіти. Тернопіль, 2000. С 187-189.

3. Педагогічна творчість і майстерність. Хрестоматія /Інститут змісту і методів навчання /Н. В. Гузій (укл.). -К., 2000. - 167 с.

4. Подоляк Л.Г. Психологічна підготовка майбутнього викладача як передумова гуманізації і демократизації вищої освіти. *Освіта і управління*. 2006. Т. 9. № 3-4. С. 99-107.

5. Подоляк Людмила Григорівна, Юрченко В.І. Психологія вищої школи [Текст]: підручник. Рек. МОН; 4-те вид., випр.,і доп. К.:Каравела, 2014. 360 с.

6. Психологія вищої школи: підручник. 2-ге вид. Л.Подолюк. Рек. МОН. К.: Каравела, 2008. 352с.
7. Семенова А.В., Гурін Р.С., Осипова Т.Ю. Основи психології і педагогіки: Навч. посіб. К.: Знання, 2006. 319 с.
8. Туркот Тетяна Іванівна Психологія і педагогіка вищої школи [Текст]: навч.посібник. 2-е вид., доп., Рек. МОН. Херсон:Олді-плюс, 2013. 516 с.

Семінарське заняття №5-6

Загальна психологічна характеристика періоду пізньої юності

План

І. Питання для поглибленого вивчення матеріалу

1. Психологічна характеристика студентського віку як періоду пізньої юності.
2. Новоутворення студентського віку. Криза ідентичності.
3. ЗВО – один з провідних інститутів соціалізації студента як фахівця.
4. Адаптація студента до навчання у вищій школі.
5. Типологічні особливості студентів.
6. Професійне становлення студента як майбутнього фахівця.
7. Формування професійної спрямованості студента.
8. Становлення професійних і особистісних якостей майбутнього фахівця.
9. Розвиток творчих здібностей у студентів.
10. Соціально-психологічні особливості готовності випускників вищої школи до практичної професійної діяльності.

ІІ. Індивідуально-дослідні завдання до теми

Опишіть типологічні особливості студентів, що виявляються в навчально- професійній діяльності та поведінці

Список рекомендованої літератури

1. Зайцева І.В. Мотивація учіння студентів: Монографія. Ірпінь, 2000. 191с.
2. Подоляк Людмила Григорівна, Юрченко В.І. Психологія вищої школи [Текст]: підручник.-Рек. МОН; 4-те вид., випр.,і доп. К.:Каравела, 2014. 360 с.
3. Психологія вищої школи: підручник. 2-ге вид. Л.Подолюк. Рек. МОН. К.: Каравела, 2008. 352с.
4. Рупняк Д.М. Навчальна діяльність студента в умовах особистісно орієнтованого навчання. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2005. №5. С. 15-24.

5. Трухан О. Психологічний аналіз життєвих цінностей студентів різних професійних напрямків. *Практ. психологія та соц. робота*. 2009. № 12. С. 52-58. 6. Туркот Т.І., Коновал О.А. Педагогіка та психологія вищої школи [Текст]: навч.посібник. Херсон: Олді-плюс, 2013. 466 с.

7. Туркот Тетяна Іванівна Психологія і педагогіка вищої школи [Текст]: навч. посібник. 2-е вид., доп., Рек. МОН. Херсон: Олді-плюс, 2013. 516 с.

8. Юсупова Н.О. Міжособистісні стосунки студентів в аспекті віртуальної взаємодії. *Практ. психологія та соц. робота.* 2009. № 4. С. 78-80.

Семінарське заняття №7

Психологія студентської групи

План

І. Питання для поглибленого вивчення матеріалу

1. Психологічні особливості студентської групи та її структура
2. Розвиток студентської групи. Характеристика студентського колективу.
3. Міжособистісні стосунки у студентській групі
4. Проблема керівництва та лідерства у групі, Функції студентського лідера
5. Психологічні особливості студентського самоврядування.

ІІ. Питання для обговорення:

1. Визначте ознаки студентської групи як соціального організму, що розвивається. Які чинники забезпечують (або гальмують) цей процес?
2. Доведіть, що спілкування та спільна діяльність у студентській групі є джерелом становлення колективних взаємин.
3. Охарактеризуйте студентську групу як колективний суб'єкт спільної діяльності і спілкування. Визначте соціально-психологічні ознаки групи як колективу.
4. Проаналізуйте та висловіть своє ставлення до висловлювання В.О.Сухомлинського: «У кожного вихованця є сильні та слабкі сторони. Впливати на людину через колектив потрібно тонко та непомітно». Чи можете навести приклад такого впливу (або протилежного) з життя Вашої групи (у школі, в університеті)?
5. Порівняйте поняття конформізм і навіюваність. Чим зумовлений конформізм? Чи правильна думка, що конформізму найбільше піддаються:
   - дуже дисципліновані люди;
   - більш-менш розумні люди;
   - люди, які нестійкі до стресу;
   - емоційно залежні люди;
   - психічно неврівноважені люди;
   - фізично непривабливі люди?

6. Охарактеризуйте типи конформізму в студентському середовищі.

7. Яка роль лідера в згуртуванні студентського колективу?

8. Як можна пояснити, що лідер студентської групи не обов'язково відмінник навчання?

9. Обирати чи призначати керівника студентської академічної групи: позиція «за» і «проти»?

10. Чому в сучасних умовах студентське самоврядування в університеті та гуртожитку є радше виняток, ніж правило? Як Ви поясните власну громадську позицію у своїй групі?

11. Яка роль куратора студентської академічної групи в її становленні, розвитку і функціонуванні?

ІІІ. Індивідуально-дослідні завдання до теми Складіть психолого-педагогічну характеристику на свою групу.

Список рекомендованої літератури

1. Винославська В. Психологічні особливості студентської групи. *Практична психологія та соціальна робота.* 2005. № 7. С. 65-70.

2. Власенко Л.В. Розвиток комунікативної компетентності в контексті програми психологічного супроводу академічних груп ВНЗ. 36. Наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Т. VII. Вип. 1. К., 2005. С. 34-39.

3. Дуткевич Т.В., Максимчук Н.П. Психологія вищої школи (курс лекцій): Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський, 2010. 158 с.

4. ЖалдакЛ. Управління гуртуванням студентської групи. *Освіта і управлінн*я. 1999. №3. С. 99-102.

5. ЗембаА.Б. Проблема ефективного управління студентською групою: тренінг розвитку лідерських якостей студентів. *Практична психологія та соціальна робота*. 2007. №3. С. 42-48.

6. Коваль І.А. Психологічні особливості конфліктів у процесі спільної учбової діяльності студентів: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. К., 2003. 18 с.

7. Лузан П. Академічна група в контексті проблеми виховання студентської молоді. *Освіта і управління*. 2002. Т.5, №1. С. 151-156.

8. Лузан П.Г., Жалдак Л.М. Студентська група: Про оптимізацію міжособистісних взаємин у ній. *Педагогіка толерантності*. 1999. №2. С. 53-56.

9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. К.: Каравела. 2008. 352 с.

10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 4-е вид., випр. і доп. К.: Каравела. 2014. 360 с.

11. Психологія вищої школи : підручник / О. І. Власова, В. А. Семиченко, С. Ю. Пащенко, Я. Г. Невідома / за ред. О. І. Власової. К. : ВПЦ «Київський університет», 2015. 405 с.

Семінарське заняття 8-9

Психологічні особливості навчально-професійної діяльності студентів

План

І. Питання для поглибленого вивчення матеріалу

1. Студент як суб'єкт навчально-професійної діяльності.
2. Психологічні принципи організації навчально-професійної діяльності студентів.
3. Мотиваційна складова учіння студента та її роль у навчальнопрофесійної діяльності студентів.
4. Розвиток творчого потенціалу студентів під час навчання уЗВО.
5. Психологічні аспекти наукової діяльності студентів.
6. Психологічні особливості суспільно корисної діяльності студента.
7. Психологічні передумови і показники успішності студентів у навчально-професійній діяльності.
8. Причини неуспішності студентів і шляхи їх подолання.

ІІ. Питання для контролю та самоконтролю

1. Обґрунтуйте, чому навчально-професійна діяльність є провідною діяльністю в студентському віці? Які зміни в структурі особистості студента відбуваються під її впливом?
2. Які причини неуспішності студентів і шляхи їх подолання?
3. Які можливості для розвитку самостійного творчого мислення студентів у процесі навчання?
4. Доведіть, що «навчатися і не розмірковувати над вивченим - даремно витрачати час, розмірковувати не навчаючись - згубно» (Конфуцій).
5. Чи можна поставити рівність між творчістю і мисленням? Що заважає студентам розвивати творчий потенціал?
6. У чому полягає особистісний аспект пізнання? Розкрийте складники інтелектуальної ініціативи, інтелектуальної компетентності, інтелектуальної творчості, інтелектуальної саморегуляції.
7. Організовуючи навчання, викладач мусить насамперед забезпечити мету чи мотив? Чому?
8. Які мотиви сприяють успішному навчанню студента? Чи можуть мотиви обов'язку (зобов'язання) у навчанні не тільки раціонально, але й емоційно стати сильнішими порівняно з тими, які їм протидіяли?

ІІІ. Індивідуальні завдання

1. Складіть рекомендації майбутнім студентам щодо забезпечення ефективного учіння.
2. Розвиток самостійного творчого мислення студентів у процесі навчання.

Список рекомендованої літератури

1. Аврамчук Л.А. Формування активної пізнавальної діяльності студентів. *Педагогіка і психологія.* 1997. №3. С. 122-125.
2. Білецька С.Л. Мотивація навчання як важливий фактор пізнавальної активності студентів. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2004. Вип. 2. С. 310-315. 3. Зайцева І.В. Мотивація учіння студентів: Монографія. Ірпінь, 2000. 191с.
4. Зубалій Н.П. Психологічний аналіз структури позитивного ставлення до учіння студентів. Наук, записки: 36. наук. Праць. К.: НПУ, 2001. Вип. 40. С. 221-223.
5. Подтикан І.В. Особливості формування мотиваційної сфери студента. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. №9. С. 29-36; №10. С. 41-44.
6. Рєзнік Т.1. Психологічний зміст труднощів у навчанні студентівпершокурсників. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. №1. С. 1-3.
7. Рупняк Д.М. Навчальна діяльність студента в умовах особистісно орієнтованого навчання. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2005. №5. С. 15-24.
8. Подоляк Людмила Григорівна, Юрченко В.І. Психологія вищої школи [Текст]: підручник. Рек. МОН; 4-те вид., випр. і доп. К.:Каравела, 2014. 360 с.
9. Подоляк Людмила Григорівна, Юрченко В.І. Психологія вищої школи: практикум [Текст]: авч. посібник. Рек. МОН. К.Каравела, 2012. 336 с.
10. Туркот Т.І., Коновал О.А. Педагогіка та психологія вищої школи [Текст]: навч. посібник. Херсон: Олді-плюс, 2013. 466 с.
11. Вершинська О. Б. Проблеми формування навчальної мотивації студентів ВНЗ [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://tme.umo.edu.ua/docs/Dod/1_2010/VERSHYNSKA.pdf.
12. Дзюбко Л. Мотивація навчальної діяльності як психологопедагогічна проблема [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/jpdf/psling_2009_4_5.pdf.

РОЗДІЛ ІІІ.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

№ з/п	Розділ, тема курсу	Орієнтовні завдання, які виносяться на самостійне вивчення	Бюджет часу (год.)
1	Предмет і завдання психології сучасної освіти	Основні напрями реформування освіти XXI століття та проблеми сучасної психології вищої школи	6 год
2		Принципи психологічного дослідження: детермінізму, історизму, діяльності, розвитку	4 год
3		Методи інтерпретації одержаних даних	2 год
4	Психологія діяльності та особистості викладача вищої школи	ЗВО як чинник професіоналізації майбутнього фахівця	4 год
5		Дослідницькі вміння викладача вищої школи	2 год
6	Загальна психологічна характеристика періоду пізньої юності	Типологічні особливості студентів, що виявляються в навчально-професійній діяльності та поведінці	4 год
7		Врахування психологічних особливостей юнацького віку в співпраці зі студентами	4 год
8		Розвиток «Я-концепції» як показника особистісного зростання і професійного становлення студента. Складові та функції «Я-концепції»	4 год
9	Психологічна характеристика студентської групи	Проаналізуйте соціальнопсихологічний клімат у своїй групі та визначте його вплив на працездатність	2 год
10		Розкрийте проблему лідера та лідерства в студентській групі	2 год
11		Шляхи формування студентського колективу	4 год
12	Психологічні особливості навчально-професійної діяльності студентів	Самоосвіта та самовиховання студента, їх значення в професійному зростанні»	4 год

13		Психологічні засади студентського самоврядування	4 год
14		Закон України «Про вищу освіту» про студентське самоврядування	
		Професіограма викладача вищої школи	2 год
15	Психологічний аналіз педагогічної взаємодії викладача та студента	Особливості педагогічного конфлікту, стадії його розвитку, поведінка сторін конфлікту	4 год
16		Особливості професійної самосвідомості (рефлексивності) викладача	2 год
17		Вплив Я-концепції викладача на його науково-педагогічну діяльність.	2 год
18		Характеристика педагогічних здібностей	2 год
19		Педагогічна етика. Вимоги студентів до викладача	2 год
Усього			**60**

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальна навчально-дослідна робота є видом поза аудиторної індивідуальної діяльності студента, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни. Завершується виконання студентами ІНЗД прилюдним захистом навчального проекту.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з курсу «Психологічні аспекти сучасної освіти» – це вид науково-дослідної роботи студента, що містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчальнопізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, семінарських, практичних занять і охоплює декілька тем або весь зміст навчального курсу.

Тематика ІНДЗ

1. Психологічна готовність першокурсників до навчання у вищій школи.
2. Соціально-психологічні чинники соціалізації особистості студента як майбутнього соціального педагога.
3. Психологічна модель особистості фахівця з вищою освітою.
4. Пізнавальні психічні процеси в навчально-професійній діяльності студента.
5. Розвиток самостійного творчого мислення студентів у процесі навчання.
6. Соціально-психологічні передумови згуртування студентської групи.
7. Педагогічний конфлікт у взаєминах «студент – викладач», його особливості, причини виникнення та моделі конструктивного розв’язання.
8. Соціально-психологічні чинники і психологічні механізми формування національної самосвідомості студентів.
9. Психологічна адаптація молодого викладача до науково-педагогічної діяльності.
10. Психолого-педагогічні особливості самостійної навчальнопізнавальної роботи студентів.
11. Психологічна служба у ЗВО.
12. Рефлексія викладача у процесі викладання.
13. Психологічна карта спостереження за особливостями поведінки слухачів в аудиторії.

14. Способи корекції та підвищення ефективності взаємодії викладача з аудиторією.
15. Напрямки саморозвитку викладача ЗВО у професійній діяльності.

Програмові вимоги з навчальної дисциплін «Психологічні аспекти сучасної освіти», які виносяться на залік

1. Виникнення психології сучасної освіти
2. Предмет, основні категорії, методи психології сучасної освіти
3. Завдання і структура психології сучасної освіти
4. Методи психології сучасної освіти
5. Місце психології сучасної освіти в системі наукових знань.
6. Психологічні проблеми реформування вищої освіти у XXI столітті
7. Вимоги до фахівця, зумовлені реформуванням вищої освіти України
8. Психологічні особливості виховання і навчання у системі вищої освіти
9. Модель особистості фахівця з вищою освітою
10. Психологічні показники ефективності фахової підготовки студента
11. Професійні цінності фахівця соціальної роботи
12. Завдання і зміст діяльності викладача вищої школи, структура його діяльності
13. Психологічна характеристика науково-педагогічної діяльності та особистості викладача вищої школи
14. Особливості професійної самосвідомості викладача
15. Психологічні вимоги до характерологічних властивостей викладача вищої школи
16. Психологічний аналіз педагогічних здібностей викладача та можливості їх розвитку
17. Психологічні особливості діяльності колективу кафедри
18. Дослідження соціально-психологічного клімату у викладацькому колективі. Типологія особистості викладача
19. Професіограма викладача вищої школи
20. Психологічний аналіз педагогічної майстерності викладача вищої школи та шляхи її формування
21. Психологічна характеристика студентського віку як періоду пізньої юності
22. Новоутворення студентського віку. Криза ідентичності
23. ЗВО – один з провідних інститутів соціалізації студента як фахівця
24. Адаптація студента до навчання у вищій школі
25. Типологічні особливості студентів
26. Професійне становлення студента як майбутнього фахівця
27. Формування професійної спрямованості студента

28. Становлення професійних і особистісних якостей майбутнього фахівця
29. Розвиток творчих здібностей у студентів
30. Соціально-психологічні особливості готовності випускників вищої школи до практичної професійної діяльності
31. Психологічні особливості студентської групи та її структура
32. Розвиток студентської групи
33. Характеристика студентського колективу
34. Міжособистісні стосунки у студентській групі
35. Проблема керівництва та лідерства у групі
36. Функції студентського лідера
37. Психологічні особливості студентського самоврядування
38. Студент як суб'єкт навчально-професійної діяльності
39. Психологічні принципи організації навчально-професійної діяльності студентів
40. Мотиваційна складова учіння студента та її роль у навчальнопрофесійної діяльності студентів
41. Розвиток творчого потенціалу студентів під час навчання у ЗВО
42. Психологічні аспекти наукової діяльності студентів
43. Психологічні особливості суспільно корисної діяльності студента
44. Психологічні передумови і показники успішності студентів у навчально-професійній діяльності
45. Причини неуспішності студентів і шляхи їх подолання

Тестові завдання навчальної дисципліни «Психологічні аспекти сучасної освіти»

Тестові завдання з навчальної дисципліни «Психологічні аспекти сучасної освіти» побудовані відповідно до логіко-змістовного викладення навчального курсу. Тестові завдання відповідають певній темі, охоплюють питання лекційних та семінарських занять.

Зміст базових тестових завдань ґрунтується на інформаційній базі, на основі якої формуються засоби об’єктивного контролю ступеня досягнення кінцевих цілей освіти та професійної підготовки студентів. Структура системи базових тестових завдань є основою проектування ситуаційних тестів. Тест може використовуватися як підсумковий тест з модулю.

1.Хто з вчених є основоположником «теорії про призначеня вченого»:

а) І. Кант;
б) І. Г. Фіхте;
в) В. Гумбольт;
г) Л. Крилова.

2.Перші навчальні програми з психології вищої школи були розроблені в:

а) початок XIX ст.;

б) початок XX ст;

в) останні десятиліття XX ст.;

г) початок XXI ст.

3. Психологія вищої школи вивчає:

а) закономірності навчання і виховання студентів, а також їх наукову і професійну підготовку як фахівців відповідно до вимог держави;

б) закономірності соціально-культурної адаптації людини, групи, суспільства з метою гармонізації, гуманізації їх взаємовідносин на внутрішньо-, між- та надособовому рівні;

в) закономірності спілкування та взаємодії людей, діяльність великих (нації, класи) і малих соціальних груп, соціалізація особистості та розвиток соціальних установок.;

г) закономірності функціонування психіки учення як суб'єкта навчально-професійної діяльності та викладача як суб'єкта науковопедагогічної діяльності, а також соціально-психологічні особливості професійно-педагогічного спілкування та взаємин викладачів і учнів; особливості викладацького і учнівського колективів.

4. Науково-дослідним завданням психології вищої школи є:

а) засвоєння вмінь та навичок, що забезпечують ефективне спілкування і взаємодію викладачів і учнів на засадах особистісногопідходу;

б) визначення рівня психологічної готовності першокурсників до навчання у вищій школі, а випускників – до професійної діяльності та розробка передумов успішної їх адаптації;

в) участь у розробці професіограми сучасного фахівця вищої кваліфікації (педагога, психолога, лікаря, менеджера, інженера тощо), що становить основу для визначення державного стандарту змісту професійної підготовки в системі ступеневої вищої освіти;

г) розробка методів професійної орієнтації старшокласників та професійного відбору молоді до вищих навчальних закладів.

5. До практичних завдань психології вищої школи в період реформування вищої освіти в Україні належать:

а) розробка особистісно-орієнтованих технологій навчання учнів, психологічне обґрунтування інноваційних дидактичних проектів емпіричних експериментів у вищій школі;

б) дослідження психологічних умов формування в учнів і викладачів соціальної зрілості, професійної та гуманітарної національної культури;

в) визначення рівня психологічної готовності першокурсників до навчання у вищій школі, а випускників – до професійної діяльності та розробка передумов успішної їх адаптації;

г) діагностика психічних явищ у викладачів та учнів з метою визначення шляхів оптимізації їх професійного становлення і вдосконалення.

6. До діагностико-корекційних завдань психології вищої школи належать:

а) надання психологічної допомоги та підтримки всім учасникам навчального процесу, особливо в періоди особистісних криз і професійного самоствердження;

б) визначення рівня психологічної готовності першокурсників до навчання у вищій школі, а випускників – до професійної діяльності та розробка передумов успішної їх адаптації;

в) вивчення психологічних особливостей науково-педагогічної діяльності, вдосконалення професіоналізму й підвищення професійної майстерності викладачів;

г) дослідження психологічних проблем підготовки науково-

педагогічних кадрів, становлення особистості майбутнього викладача протягом навчання в магістратурі та аспірантурі.

7. Завдання психології вищої школи, як навчального предмету:

а) засвоєння вмінь та навичок, що забезпечують ефективне професійне

спілкування і взаємодію викладачів і учнів на засадах особистісного підходу;

б) розробка методів професійної орієнтації старшокласників та

професійного відбору молоді до вищих навчальних закладів;

в) з'ясування соціокультурних, соціально-психологічних, психологічних і дидактичних чинників соціалізації особистості майбутнього фахівця з метою проектування індивідуальної траєкторії професійного становлення кожного учня у системі вищої освіти;

г) надання психологічної допомоги та підтримки всім учасникам педагогічного процесу, особливо в періоди особистісних криз і професійного самоствердження.

***8. Головними методами у психології вищої школи виступають*:**

а) експеримент, контент-аналіз;

б) тестування, опитування;

в) спостереження, експеримент;

г) опитування, спостереження.

9.Різновидами експерименту є:

а) життєвий та науковий;

б) зовнішній та внутрішній;

в) вільний стандартизований;

г) лабораторний та природній.

10.Психологія вищої школи у межах системи психологічних знань має тісні зв'язки з такими галузями, як:

а) вступ до спеціальності, теорія соціальної роботи;

б) вікова психологія, акмеологія, педагогічна психологія;

в) основи психологічного консультування, методи соціальної роботи;

г) історія соціальної роботи, основи педагогічної майстерності.

11.Адаптація – це:

а) комплексний процес та результат засвоєння й активного відтворення людиною соціально-культурного досвіду (знань, цінностей, норм, моралі, традицій тощо) на основі її діяльності, спілкування і відносин, обов'язковий фактор розвитку особистості;

б) становлення особистості в соціумі;

в) схильність людини відкладати неприємні завдання на потім, тяжіння до справ, що приносять більше задоволення або швидший результат;

г) зміна самого себе (настанов, рис характеру, стереотипів поведінки тощо) відповідно до нових вимог діяльності, соціальних умов і нового оточення.

12.Якості, які визначають готовність до навчання у вищій школі:

а) здатність контролювати й оцінювати себе;

б) рівень самооцінки;

в) емоційний стан та емоційна стабільність особистості;

г) вольова активність.

***13.Завданням викладача в адаптаційний період першокурсників є*:**

а) надання їм допомоги у самовизначенні за соціальними цінностями, а не за тимчасовими результатами діяльності;

б) надання консультацій з приводу навчального процесу;

в) допомога у підготовці до занять;

г) вчити цілеспрямованості;

14.Зрілість – це:

а) суб'єктивна емоційна оцінка власної значущості, а також ставлення індивіда до себе як до особистості;

б) це вища психологічна інстанція організації та управління своєю поведінкою;

в) аналіз індивідом власних суджень, переживань, потреб і вчинків;

г) внутрішніх процес самопізнання суб'єктом психічних актів і станів.

15.До чинників, які визначають соціально-психологічний портрет сучасного студента, належать такі:

а) рівень підготовки, система цінностей, ставлення до навчання, поінформованість про реалії навчального процесу, уявлення про своє професійне майбутнє;

б) організація навчального процесу у вищій школі, рівень викладання, тип взаємин викладача зі студентами та інші чинники, які проявляються в процесі навчання та якими можна управляти;

в) уміння усвідомлювати інформацію в термінах минулого (причини) і майбутнього (наслідки), а не в термінах тут-і-зараз;

г) здатність бачити явище в контексті його цілісних зв’язків з іншими явищами (неоднолінійний погляд).

16.Типологію студентів за рівнем професійної спрямованості розглядали:

а) І. Звєрєва, А. Капська;

б) І. Орбан-Лембрик, А. Прихожан;

в) М. Дьяченко, Л. Кандибович;
г) А. Макаренко, В. Омельченко.

17.Залежно від ставлення студентів до професійного навчання розрізняють:

а) два типи студентів;
б) три типи студентів;
в) чотири типи студентів;
г) шість типів.

18.Соціалізація особистості:

а) це вища психологічна інстанція організації та управління своєю поведінкою;
б) процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів;
в) зміна самого себе (настанов, рис характеру, стереотипів поведінки тощо) відповідно до нових вимог діяльності, соціальних умов і нового оточення;
г) процес і результат засвоєння та активного відтворення індивідом соціального досвіду в діяльності та спілкуванні з іншими людьми.

19.Джерела соціалізації:

а) адаптація;
б) мотиваційна сфера людини;
в) філогенез, особливості індивідуального життєвого шляху;
г) самопізнання.

20.Показники студентської групи:

а) підготовленість до реалізації ролі студента.
б) спрямованість поведінки та діяльності членів групи;
в) психологічний мікроклімат у групі (емоційний статус);
г) референтність групи – значущість, авторитетність її для членів групи.

21.Другою стадією розвитку студентської групи є:

а) асоціація;
б) номінальна група;
в) кооперація;
г) колектив.

22.Корпорація – це:

а) спрямованість поведінки та діяльності членів групи;
б) це вища психологічна інстанція організації та управління своєю поведінкою;
в) внутрішніх процес самопізнання суб'єктом психічних актів і станів;
г) це група, яка обмежена лише внутрішньо груповими цілями, які не виходять за її межі, вона набуває рис групового егоїзму.

23.Ознаки позитивного морально-психологічного мікроклімату у студентському колективі:

а) доброзичлива, ділова критика, вільне висловлювання своїх думок щодо справ групи;

б) здатність бачити явище в контексті його цілісних зв'язків з іншими явищами (неоднолінійний погляд).

в) довіра та висока вимогливість один до одного;

г) уміння усвідомлювати інформацію в термінах минулого (причини) і майбутнього (наслідки), а не в термінах тут-і-зараз.

24.Ознаки референтної групи:

а) соціально-психологічна й дидактична адаптація студентів майже завершилася;

б) створюється атмосфера психологічного комфорту, яка сприяє особистісному зростанню і професійному становленню кожного майбутнього фахівця;

в) міжособистісна інтеграція, первинне об'єднання студентів за загальними ознаками;

г) зовнішнє, формальне об'єднання студентів за наказом ректора і списком дирекції.

25.Групові норми – це:

а) сукупність правил і вимог, вироблених групою, які регулюють поведінку її членів;

б) це звичаї, порядок, настанови, які складаються за час існування групи у ставленні до себе і товаришів, до своїх обов'язків;

в) загальний емоційний стан, який панує, переважає у групі, створює емоційну атмосферу в ній;

г) визначається мірою прихильності до групи її членів.

26.Соціальна фасилітація – це:

а) відтворення уявлень своїх товаришів, погляд на себе очима інших, емпатія до інших;

б) прояв своїх загальноприйнятих переконань, ідей і цінностей, які підтримуються більшістю;

в) логічне обґрунтування важливості мети і завдання діяльності групи, необхідності отримання нею певних результатів; людини очікується свідома згода на виконання цих пропозицій.

г) посилення енергії, підвищення активності, домінантних реакцій індивіда, полегшення його діяльності у присутності групи.

27.Децентрація – це:

а) відтворення уявлень своїх товаришів, погляд на себе очима інших, емпатія до інших;

б) тенденція окремих людей докладати менше зусиль за тих умов, коли вони об'єднують свої зусилля задля спільної мети, порівняно з випадком індивідуальної відповідальності, коли працюють окремо;

в) посилення енергії, підвищення активності, домінантних реакцій індивіда, полегшення його діяльності у присутності групи;

г) логічне обґрунтування важливості мети і завдання діяльності групи, необхідності отримання нею певних результатів.

28.Наслідування – це:

а) логічне обґрунтування важливості мети і завдання діяльності групи, необхідності отримання нею певних результатів;

б) відтворення уявлень своїх товаришів, погляд на себе очима інших, емпатія до інших;

в) це не тільки функція соціалізації, але й складник творчості, групової активності, становлення індивідуального стилю діяльності;

г) тенденція окремих людей докладати менше зусиль за тих умов, коли вони об’єднують свої зусилля задля спільної мети, порівняно з випадком індивідуальної відповідальності, коли працюють окремо.

29.Конформізм – це:

а) психологічний термін, що означає схильність людини відкладати неприємні завдання на потім, тяжіння до справ, що приносять більше задоволення або швидший результат.

б) з’ясування соціокультурних, соціально-психологічних, психологічних і дидактичних чинників соціалізації особистості майбутнього фахівця з метою проектування індивідуальної траєкторії професійного становлення кожного учня у системі вищої освіти;

в) пасивне, пристосовницьке прийняття готових стандартів у поведінці, безапеляційне визнання існуючого стану речей, законів, норм, правил, безумовне схиляння перед авторитетами, ігнорування унікальності поглядів, інтересів, уподобань естетичних та інших смаків окремих людей

г) комплексний процес та результат засвоєння й активного відтворення людиною соціально-культурного досвіду (знань, цінностей, норм, моралі, традицій тощо) на основі її діяльності, спілкування і відносин, обов'язковий фактор розвитку особистості.

30. Ілюстративний напрями реалізації виховних функцій у вищій школі:

а) вербалізація норм, роз’яснення сутності правил, аргументація їхньої значущості, доказовість необхідності їхнього виконання;

б) організаційно-практичні зусилля педагогічного колективу на втілення норм і правил у життя, на виховання поведінки студентів, на виховання їхніх учинків.

в) виховна аргументація повинна спрямовувати особистість у її майбутнє, у напрямку знань, яких для цього бракує.

г) наявність прийнятних для цього гуманних міжособистісних взаємин, насамперед у системі «студент - викладач», до того ж сам викладач повинен бути носієм моральних цінностей і керуватися ними при організації педагогічного процесу.

31.Дидактичні педагогічні здібності стосовно викладача вищої школи:

а) прихильність до студентів;

б) комунікативні здібності;

в) витримка та самоконтроль;

г) здібність пояснювати.

32.Рівнями психічного відображення, якими регулюються дії як складові діяльності, вважаються:

а) мовлення;

б) сенсорно-перцептивний (образи відчуття, сприймання);

в) пам'ять.

г) уявлення (образи уявлення, тобто образи тих предметів і явищ, які в даний момент на органи чуття не впливають, але впливали в минулому).

33.Саморегуляцію умовно поділяють на:

а) фізичну і психічну;

б) моральну та психічну;

в) стійку та не стійку;

г) моральну та фізичну.

34.Рефреймінг – це:

а) відкладання справ на потім;

б) придушення негативних образів, а заміна їх на такі, що стимулюють до корисних справ;

в) це реакція на негативні емоційні бар'єри, спогади або прогнози, оцінки;

г) зміна контексту або смислу події.

35.Своєрідний психологічний стан, що виражається в надмірному захопленні адмініструванням, захваті своєю владою – це:

а) управлінська ерозія;

б) рефреймінг;

в) адміністративние захоплення;

г) сморегуляція.

36.Термін «професійне вигорання» був запропонований:

а) М. Фрейденберг;

б) Є. Махер;

в) В. Бойко;

г) В. Гумбольт.

37.Синдром емоційного вигорання проявляється в:

а) почутті байдужості, емоційного виснаження, знемоги (людина не може віддаватися роботі так, як це було раніше);

б) дегуманізації (розвиток негативного ставлення до своїх колег і клієнтам);

в) всі відповіді правильні;

г) негативному самосприйнятті в професійному плані – нестача почуття професійної майстерності.

38.Синдром емоційного вигорання має:

а) п'ять стадій;

б) три стадії;

в) дві стадії;

г) шість стадій.

39.«Бар'єр» відсутності контакту:

а) одне й те саме явище (слово, фраза, подія) мають різний смисл для різних людей;

б) викладач заходить до аудиторії і замість того, щоб швидко й оперативно організувати взаємодію зі студентами, починає діяти автономно;

в) молодий педагог намагається наслідувати манери спілкування, стиль діяльність авторитетного педагога, не враховуючи свої індивідуальні особливості;

г) відмінності між людьми в засвоєних ними соціальних нормах і обмеженнях.

40.Молодий педагог намагається наслідувати манери спілкування, стиль діяльність авторитетного педагога, не враховуючи свої індивідуальні особливості:

а) «бар'єр» наслідування;

б) «бар'єр» побоювання педагогічних помилок;

в) Смисловий «бар'єр»;

г) Моральний «бар'єр»;

РОЗДІЛ IV.

КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Абстрагування – мислене виділення, вичленовування деяких елементів конкретної сукупності й відокремлення їх від інших елементів цієї множини; один з основних процесів розумової діяльності людини, який ґрунтується на знаковому опосередкуванні (насамперед мовному) і дає змогу перетворити в об'єкт розгляду окремі властивості (відношення, частини або стани) предметів. Предмет вивчення будь-якої науки і будь-якого дослідження може бути поданий як низка послідовних процесів абстрагування від конкретної дійсності.

Абстракція – результат процесу абстрагування, лежить в основі процесів узагальнення і утворення понять; одна з основних логічних операцій мислення – мислене виділення окремих властивостей, сторін, елементів або станів предмета як самостійних об'єктів розгляду.

Автогенне тренування (автотренінг) – засіб психологічної саморегуляції станів. Ґрунтується на використанні прийомів самонавіювання, елементів схід-них технік медитації й занурення у стан релаксації. Спрямований на оволодіння навичками довільного викликання стану тепла, важкості, спокою, розслаблення, і на цьому фоні нормалізації (активізації) перебігу основних психофізіологічних функцій. Класичний метод автотренінгу розроблений німецьким психотерапевтом І.Г. Шульцем (1932).

Авторитарна особистість – комплекс особистісних характеристик, які містять, з однієї сторони, змінні когнітивного стилю (ригідність, догматизм, уникнення невизначеностей і когнітивної складності), з іншої, – соціальнопсихологічні настанови (конформність, консерватизм, етноцентризм, антидемократизм, упередження до меншин тощо).

Авторитет – прийняте групою людей і узаконене право керувати діями і поведінкою інших людей, що ґрунтується на довірі до достоїнств і якостей його носія; визнання за індивідом права на прийняття відповідального рішення в умовах спільної діяльності. У навчально-виховному процесі велике значення має авторитет педагога. Психологічним підґрунтям авторитету окремої особи є наявність у неї певних заслуг, особистих моральнопсихологічних якостей, а службового авторитету – визнання значущості, престижності певної посади, відповідності їй особи, що її обіймає.

Агресія – мотивована деструктивна поведінка, яка суперечить нормам (правилам) співіснування людей у суспільстві, і завдає шкоди об'єктам нападу (живим і неживим), приносить людям фізичні збитки або спричинює у них психологічний дискомфорт (негативне хвилювання, напружений стан, страх, пригніченість тощо).

Адаптаційний синдром – сукупність фізіологічних реакцій організму, що має загальний захисний характер і виникає як відповідь на сильні і довготривалі несприятливі впливи – стресори (Г. Сальє).

Адаптація в психології особистості – пристосування особистості до існування в соціумі відповідно до його норм і вимог, а також згідно з потребами, прагненнями, мотивами та інтересами самої особистості. Психологічна адаптація здійснюється в процесі соціалізації особистості, під час її індивідуального розвитку, соціального і професійного становлення.

Адаптація соціально-психологічна – процес набуття людьми певного соціально-психологічного статусу, оволодіння деякими соціальнопсихологічними рольовими функціями; людина прагне досягти гармонії між внутрішніми і зовнішніми умовами життєдіяльності.

Акме – соматичний, фізіологічний, психічний і соціальний стан особистості, який характеризується зрілістю її розвитку, досягненням найвищих і найкращих показників у її діяльності і творчості.

Акмеологія – наука про людину, об'єктом якої є професійна діяльність. Предметом акмеології є об'єктивні і суб'єктивні чинники, які сприяють і перешкоджають досягненню вершин професіоналізму, творчого довголіття, а також закономірності в організації навчання професіоналізму майбутніх фахівців, удосконалення і коригування діяльності.

Активізація пізнавальної діяльності – така організація пізнавальної діяльності, коли навчальний матеріал стає предметом активної мисленнєвої і практичної діяльності студента.

Активність – одна з основних характеристик особистості, яка полягає в здатності бути імпульсом змін у стосунках із навколишнім світом (на відміну від реактивності, коли джерелом є зовнішній стимул). Вона виявляється в прагненні розширювати сферу своєї діяльності і поведінки, здатності нести в собі потенціал енергії, сили і творчості. Активна особистість неодмінно є суб'єктом не лише своєї поведінки і діяльності, але й власного життя.

Активність пізнавальна – вид психічної активності, що проявляється у формі розгорнутої пізнавальної діяльності, центральним процесом якої є мислення, і характеризується допитливістю, творчим характером.

Афект – сильний і порівняно короткочасний емоційний стан, пов'язаний із різкою зміною важливих для суб'єкта життєвих обставин.

Афект неадекватності – стійкий негативний емоційний стан, що виникає через неуспіх у діяльності і характеризується або ігноруванням факту неуспіху, або небажанням визнати свою провину за це.

Взаємодія соціальна – процеси впливу різних суб'єктів один на одного, їхній взаємозв'язок, взаємозумовленість, взаємний обмін та ін. Розрізняють п'ять рівнів настанов на взаємодію: домінування, маніпуляція, суперництво, партнерство, співдружність.

Відповідальність – здатність особистості розуміти відповідність результатів своїх дій поставленим цілям, визнаним у суспільстві або в колективі нормам, у результаті чого виникає почуття співучасті в спільній справі, а при невідповідності - почуття невиконаного обов'язку; готовність індивіда визнати, що він сам є причиною наслідків власної поведінки і діяльності.

Вік людини: 1) абсолютний вік (хронологічний, паспортний, календарний) – тривалість життя, виражена кількістю одиниць часу (років, місяців і т. ін.) від народження до моменту виміру; є демографічною характеристикою індивіда; 2) відносний вік – кількісний показник ступеня розвитку тих або інших функцій або структур, зумовлений співвіднесенням референтних показників із нормативними характеристиками, визначеними для різних хронологічних віків (наприклад, розумовий вік або психомоторний вік); 3) стадіальний вік – стадія розвитку як основна одиниця певної періодизації розвитку (психічного, особистісного, психосексуального, психосоціального та ін.).

Вчинок – основна особистісна форма й одиниця поведінки, яку оцінюють як акт морального самовизначення особистості щодо людей, суспільства і самого себе; специфічний вид розумово-вольової дії, необхідний складник діяльності людини, вияву її характеру й поведінки. Вчинок відіграє надзвичайно важливу роль у морально-психічному розвитку особистості.

Геніальність – найвищий ступінь розвитку здібностей, що виявляється у творчій діяльності, результати якої мають історичне значення в житті суспільства, у розвитку науки, мистецтва.

Готовність до праці – потреба в праці, що конкретизується в здатності до певної професійної діяльності як результат професійного навчання і виховання; є підсумком не тільки професійного розвитку, але й соціальної зрілості особистості.

Група соціальна – більш-менш стійка сукупність людей, об'єднаних спільними інтересами (а також культурними цінностями і нормами поведінки), які перебувають у більш-менш систематичній взаємодії.

Групова думка – групове оцінне судження, сукупні оцінки, бажання, вимоги, в яких виражається ставлення членів колективу до окремих питань, явищ, подій і фактів, які стосуються їхніх інтересів, потреб і, як правило, узгоджені з моральними нормами конкретної групи.

Групова згуртованість – процес групової динаміки, який характеризує міру (ступінь) прихильності до групи належних до неї осіб.

Групова норма – сукупність правил і вимог, вироблених реальною групою, які є важливим засобом регуляції поведінки її членів, визначають характер взаємин, взаємодії, взаємовпливу і спілкування в цій групі.

Депресивний стан – афективний стан, що характеризується негативним емоційним фоном, зміною мотиваційної сфери, когнітивних (пов'язаних із пізнанням) уявлень і загальної пасивності поведінки. Суб'єктивно людина в стані депресії відчуває важкі, негативні емоції і почуття – пригніченість, сум, відчай.

Деструктивність – негативне ставлення людини до самої себе або до інших людей і відповідна до цього ставлення поведінка. Деструктивна особистість нещаслива, навіть якщо їй вдається досягти поставлених цілей. Повага до життя, до інших людей і самого себе – умова психічного здоров'я.

Детермінанта (лат. «іеіегтіпапз - який визначає, обмежує) – причина, що визначає виникнення явища.

Діяльність викладача – різновид професійної науково-педагогічної діяльності, яка спрямована на різнобічну професійну підготовку фахівців різного профілю, на розвиток і виховання студентів.

Діяльність провідна – діяльність, у якій: 1) розв'язуються суперечності, які є рушійною силою розвитку; 2) перебудовується структура свідомості, з'являються нові якісні перетворення – новоутворення; 3) виникають, диференціюються нові види діяльності, забезпечуються умови для переходу до них. Провідною діяльність є стосовно розвитку особистості, а не інших видів її діяльності. Життя і розвиток індивіда тим багатші, чим ширше він включений у різні форми діяльності. У студентському віці провідною діяльністю є навчально-професійна.

Діяльність студента – форма пізнавальної і практичної активності студента, спрямована на розвиток своєї особистості, підготовку до виконання професійно-трудових завдань і обов'язків, оволодіння необхідними для цього знаннями, навичками і вміннями.

Діяльність студента наукова – одна з форм творчого самовираження особистості студента, вищий рівень прояву його пізнавальної активності. Особливості науково-дослідної діяльності студентів: 1) підпорядкованість її цілей навчальним цілям; 2) основними її мотивами є пізнавальні; 3) здійснюється під керівництвом викладачів; 4) сприяє формуванню професійної самостійності, здатності творчо розв'язувати майбутні практичні професійні завдання; 5) сприяє збагаченню наукових знань, дослідницьких умінь і навичок майбутнього фахівця.

Довіра – ставлення до кого-небудь, що виникає на основі віри в чиюсь правоту, чесність, щирість і т. ін.; психічний стан, завдяки якому ми покладаємося на якусь думку, що здається нам авторитетною, і тому відмовляємося від самостійного дослідження питання, що може бути нами вивченим. Довір'я, як психічний стан (почуття), минуще. Завоювати, вселити довіру важко, а втратити її можна відразу, миттєво. Недостатньо вірити, потрібно ще зробити правильний вибір: кому довіряти, а кому - ні. Етимологічно поняття «віра», «довіра» близькі смисловими відтінками цінності, надійності.

Душа (лат. апіта) – внутрішній психічний світ людини, з її думками, почуттями, волею та ін., що є відмінним від її тіла; за релігійним уявленням – безсмертна нематеріальна основа в людині, що становить суть її життя, є джерелом її психічних явищ.

Емоції – психічне відображення у формі безпосереднього переживання життєвого змісту явищ і ситуацій.

Емпатія – позараціональне пізнання людиною внутрішнього світу інших; емоційна чуйність індивіда на переживання іншого (співчування). Здібність до емпатії- необхідна умова для розвитку професійних якостей

(емоційна проникливість, психологічне налаштування) у практичного психолога (педагога, лікаря).

Задатки здібностей – генетично детерміновані анатомо-фізіологічні особливості, що є передумовою процесів формування здібностей і їхнього розвитку. Вони багатозначні, тобто на їхній основі можуть бути сформовані різні здібності. Задатками здібностей (загальних і спеціальних) можуть бути: І) типологічні властивості нервової системи, від яких залежить швидкість утворення тимчасових зв'язків, їхня міцність, легкість диференціювання, концентрація уваги, розумова працездатність і т. ін.; 2) індивідуальні особливості будови аналізаторів, окремих ділянок кори головного мозку тощо.

Закони научіння (за Е. Торндайком): 1) закон готовності або настанови: попередня готовність до акту підвищує задоволення від його виконання; 2) закон використання (практики): акти або асоціації, які використовують (виконують вправи, повторюють), підсилюються (зміцнюються) порівняно з тими, які не використовують; 3) закон вправи: повторення акту сприяє научінню і полегшує наступне його виконання; 4) закон частоти: що частіше акт повторюють, то швидше відбувається научіння цьому акту; 5) закон ефекту: пов'язане з актом задоволення підсилює, а невдоволення послаблює зв'язок між стимулом і реакцією. Научіння Е. Торндайк розуміє як виникнення і зміцнення зв'язку між стимулом (ситуацією) і реакцією, міцність (силу) якого оцінюють імовірністю настання цієї реакції у відповідь на цю ситуацію.

Засвоєння знань – пізнавальна діяльність, спрямована на оволодіння знаннями, уміннями і навичками. Процес засвоєння знань - це психологічний бік навчання, який включає сприйняття навчального матеріалу, його усвідомлення, запам'ятовування і практичне застосування отриманих знань. Важливе місце в процесі засвоєння знань відіграють способи подолання студентами труднощів, що виникають під час пізнавальної діяльності. У результаті правильно організованого й раціонально побудованого процесу засвоєння знань студенти набувають систему знань, формуються узагальнення, які становлять основу наукових понять.

Здібності – індивідуально-психологічні якості особистості, що забезпечують легкість оволодіння певною діяльністю та є передумовою успішного її виконання. Бувають загальні (або розумові) здібності, від яких залежить успішність будь-якої діяльності і навчання, та спеціальні, пов'язані з конкретним видом діяльності (педагогічні, наукові, художні та ін.).

Знання – результат пізнавальної діяльності індивіда; сукупність ідей людини, засвоєних нею понять, законів і принципів, а також зафіксованих особливостей явищ і предметів.

Зрілість – дорослість, завершення зростання, стан повного функціонування; кінець процесу дозрівання (наприклад, інтелектуальна зрілість, статева зрілість, емоційна зрілість та ін.).

Імідж – особливий вид психічного образу, який характеризується як: 1) сформований у масовій свідомості стереотип сильно емоційно забарвленого психічного образу чого-небудь або кого-небудь; сильне враження, що наділене

великими регуляторними властивостями; 2) маніпулятивний, привабливий, зрозумілий психічний образ, що впливає на емоційну сферу людини (іноді на її підсвідомість), а через неї – на механізми свідомості і поведінки, вибір людини.

Індивідуальний стиль діяльності – характерна для певного індивіда система навичок, методів, прийомів, способів вирішення завдань якоїсь діяльності, що забезпечує більш-менш успішне її виконання. Людина, свідомо або стихійно мобілізуючи значущі для цієї роботи якості, водночас компенсує чи якось переборює ті, які заважають досягненню успіху. Як результат, формується індивідуальний стиль діяльності – неповторний варіант типових для цієї людини прийомів роботи в звичних для неї умовах. Індивідуальний стиль діяльності якогось індивіда не може бути універсальним «ідеальним зразком», а нав'язування його іншим може зашкодити вирішенню завдань їхньої діяльності. Одне з найголовніших педагогічних завдань –допомогти студентові знайти власний стиль навчально-професійної діяльності.

Індивідуальність – неповторність, унікальність властивостей людини.

Інтерес – мотиваційно-емоційний стан людини, який спонукає її до пізнавальної діяльності, що розгортається переважно у внутрішньому плані.

Категорії – найбільш загальні фундаментальні поняття, які відображають загальні властивості і відношення дійсності та пізнання.

Колектив – група однодумців, об'єднаних суспільно значущою спільною діяльністю, у якій переважають товариські стосунки й моральні норми поведінки. Колектив характеризується єдністю ціннісних орієнтацій, наявністю органів самоврядування, традицій та ін.

Компетентність – такий тип організації знань, який дає можливість приймати ефективні рішення: знання характеризуються різноманітністю, чіткою визначеністю і взаємозв'язком, гнучкістю, швидкою актуалізацією, широким застосуванням, категоріальним характером, саморегуляцією на основі рефлексії.

Компетенція – загальна здатність мобілізувати в професійній діяльності набуті знання, уміння, а також використовувати узагальнені засоби і способи виконання дій. Компетенція забезпечує універсальність професійної діяльності.

Комунікабельність викладача – риса особистості, яка виявляється в здатності до встановлення контактів, до спілкування, товариськості; комунікативний потенціал викладача і його навички ефективного педагогічного спілкування.

Комунікація – спілкування, обмін інформацією, взаємодія один з одним.

Консенсус – згода, відсутність у сторін, що домовляються, заперечень щодо пропозицій, висунутих під час переговорів.

Конфлікт – зіткнення осіб і груп, їхніх ідей, протилежних поглядів, інтересів, потреб, оцінок, прагнень, рівня домагань тощо.

Конфліктна ситуація – виникнення і загострення протиріч між членами групи. Усвідомлення конфліктної ситуації, яке виникає через певний час, активізує її учасників на вживання необхідних заходів. Коли не вдається врегулювати гострі суперечності, виникає конфлікт.

Криза – стан душевного розладу, викликаний невдоволенням собою, своїми успіхами, взаєминами з людьми. Криза ідентичності - неможливо ототожнити себе в соціальному плані, конфлікт рольових настанов, суперечливість смислот-ворних життєвих цінностей.

Лідер – член групи, який спонтанно висувається на роль неофіційного керівника в умовах певної специфічної та досить значущої ситуації, щоб забезпечити організацію гуртової діяльності людей для найшвидшого і найуспішнішого досягнення спільної мети.

Маніпуляція – комунікативний вплив, спрямований на актуалізацію в об'єкта впливу мотиваційних станів (у т.ч. почуттів, атитюдів, стереотипів), що спонукають його до поведінки, бажаної для суб'єкта впливу. До того ж не передбачають, що він обов'язково має бути невигідним для об'єкта впливу.

Ментальність – система більш-менш стабільних рис психічного складу конкретного етносу.

Методи психологічної саморегуляції – комплекс методів і навчальних програм, орієнтованих на навчання людини спеціальним прийомам довільної зміни власного стану, які в подальшому житті вона може використовувати самостійно. До них належать техніки нервово-м'язової релаксації, автогенне й ідеомоторне тренування, прийоми сенсорного репродукування образів, езотеритичні методи зміни стану свідомості, самогіпноз. Як додаткові прийоми використовують сугестію (навіювання), світломузичний вплив тощо.

Методика дослідження – конкретне втілення методу дослідження; вироблений спосіб організації взаємодії суб'єкта та об'єкта дослідження на основі конкретного матеріалу і визначеної процедури.

Мислення – процес опосередкованого й узагальненого відображення людиною предметів та явищ об'єктивної дійсності в їхніх істотних зв'язках і відношеннях.

Модель особистості професіонала – модель, що відображає структуру найсуттєвіших здібностей особистості до конкретної професії. Розробляється на основі узагальнення емпіричних відомостей про структури особистостей достатньої кількості професіоналів, що добре впорюються (а для порівняння - і погано) з професійною діяльністю або на підставі кодифікованих норм (законів, статутів, інструкцій та ін.) і побажань експертів.

Мотив – матеріальний або ідеальний «предмет» (або його психічний образ), який спонукає і спрямовує на себе діяльність або вчинок, за допомогою яких задовольняються певні потреби суб'єкта. Більш широке тлумачення мотиву таке: потреба, ідея, органічний стан, емоція та ін., що спонукає суб'єкта до дії. Допускають, що в людини може виникати стан спонукання (потягу) без переживання й усвідомлення мотиву. Водночас діяльність може бути полімотивованою, тобто мати кілька мотивів.

Мотивація – сукупність причин психологічного характеру (система мотивів), які зумовлюють поведінку і вчинки людини, їхній початок, спрямованість і активність.

Навички – дії високого ступеня досконалості, деякі з яких можуть бути доведені до автоматизму.

Навіюваність – некритичне прийняття чужого погляду.

Навіювання – вплив на емоційну і несвідому сферу психіки людини:

подолання страхів, демонстрація психологічного захисту та можливості задоволення її основних потреб.

Навчання – упорядкована взаємодія викладача зі студентом, спрямована на розвиток особистості майбутнього фахівця, досягнення мети професійної підготовки.

Наполегливість – вольова якість особистості, що полягає в умінні домагатися поставленої мети, переборюючи зовнішні і внутрішні перешкоди. Слід розрізняти наполегливість і впертість. При впертості єдиним мотивом поведінки індивіда є самоствердження, прагнення будь-що досягти свого.

Настанова психологічна – готовність, схильність суб'єкта до певної форми реагування. Настанова багато в чому визначає характер поведінки і діяльності.

Настрій – це загальний емоційний стан, який своєрідно забарвлює на певний час діяльність і поведінку людини, характеризує її життєвий тонус.

Натхнення – різке й несподіване зростання духовних сил людини, що спостерігають у процесі творчої праці; його характеризує глибока і стійка зосередженість на предметі праці, активізація здібностей, знань і умінь, високий рівень активності пізнавальних процесів (жвавість вражень), яскравість образів пам'яті й уяви. З натхненням часто пов'язане народження задуму та ідеї винаходу, вирішення нерозв'язної проблеми, створення головних образів художнього твору.

Научіння – процес і результат набуття людиною нового сенсомоторного та інтелектуального досвіду, нових форм поведінки; засвоєння студентом соціального досвіду, професійних знань, умінь і навичок. Результатом научіння є соціалізація особистості студента.

Научуваність – загальна оцінка здібності й бажання особи навчатися. Що вище рівень научуваності індивіда, то легше й швидше проходить його навчання.

Новоутворення психологічне – це якісні психологічні зміни в особистості й діяльності, які вперше виникають у цей період і визначають подальший хід розвитку, а також ставлення особи до самої себе та до соціального оточення.

Особистість – це соціальний індивід, що поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільно значущого та індивідуально неповторного. Людина як особистість формується в соціокультурному середовищі у процесі спільної діяльності й спілкування.

Потреба пізнавальна – прагнення студента до опанування теоретичних знань з якоїсь предметної галузі (ці знання відображають закономірності походження, становлення і розвитку предметів відповідної галузі).

Потяг – безпосереднє емоційне переживання потреби (необхідності) у чо-му-небудь; спонукання, яке ще не опосередковане свідомим цілеспрямуванням. У дорослої людини типовою є довільна активність, найпершою умовою якої є здібність до рефлексії, до усвідомлення своїх потягів, і їхнє прийняття або відкидання. Виникнення в людини потягу створює початковий етап мотиваційного процесу. Як результат свідомого вольового рішення діяти відповідно до якогось спонукання розпочинається етап «бажання».

Професійна готовність студента – особистісна якість, яка проявляється в позитивній самооцінці себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності та прагненні займатися нею після закінчення ЗВО.

Професійна консультація – психологічна допомога людині у виборі професії та плануванні професійної кар'єри відповідно до її індивідуальних психофізіологічних і психологічних якостей. Проводять у вигляді бесіди клієнта з психологом із застосуванням засобів психодіагностики.

Професійна придатність – відповідність психологічних особливостей людини вимогам професії для досягнення нею максимальної ефективності праці, одержання задоволення від неї.

Професійна самосвідомість педагога – усвідомлення педагогом себе як суб'єкта педагогічної діяльності, самооцінка професійно необхідних знань і професійно значущих якостей особистості.

Професійна спрямованість – розуміння і внутрішнє прийняття особистістю цілей і завдань професійної діяльності, а також співзвучних із нею інтересів, настанов, переконань і поглядів.

Професіограма – системний опис соціально-економічних, виробничотехнічних, санітарно-гігієнічних, психологічних та інших особливостей професії, а також вимог до суб'єкта цієї спеціальності, на основі чого визначаються необхідні для цього виду діяльності якості особистості, що становлять основу професійної придатності людини.

Професіоналізм діяльності – якісна характеристика суб'єкта праці, що відображає високу професійну кваліфікацію і компетентність, розмаїття ефективних професійних навичок і умінь, зокрема тих, що базуються на творчих рішеннях, володіння сучасними алгоритмами й способами розв'язання професійних завдань.

Психологічна модель фахівця – зразок фахівця з вищою освітою, сформований на основі вивчення особливостей особистості й структури діяльності осіб, що успішно працюють після закінчення ЗВО. Що ближче до завершення професійного навчання перебуває студент, то ближче до модельних повинні бути його особистісні якості, знання, уміння і навички.

Психологічний бар'єр – наслідок невідповідності зовнішніх впливів (по-дразників) внутрішньому «Я» (інтересам, потребам, спрямованості

особистості тощо), через що формується негативне ставлення до «подразників», прагнення захиститися від них.

Психологія вищої школи – галузь психологічної науки, яка вивчає закономірності функціонування психіки студента як суб'єкта навчальнопрофесійної діяльності та закономірності науково-педагогічної діяльності викладача, а також соціально-психологічні особливості педагогічної взаємодії.

Рефлексія – довільна увага до змісту власної свідомості. Рефлексійність особистості виявляється в її здатності критично оцінювати свої дії та змінювати відповідно до цього мислення і діяльність.

Рівень домагань особистості – прагнення до досягнення цілей того ступеня складності, на який людина вважає себе здібною.

Розум – філософський термін, що позначає форму теоретичного мислення, яка дає змогу людині переробити в науковому понятті результати споглядання і уявлень, тобто всебічно відтворити систему внутрішніх зв'язків, які породжують цю конкретність, розкрити її сутність.

Розуміння – активний процес пошуку й конструювання людиною змісту повідомлення, тексту, образів, схем, моделей, символів та інших форм існування знань і інформації, а також інтерпретація і конструювання змісту дій і вчинків інших людей.

Розумові дії – дії людини, які вона виконує у внутрішньому плані свідомості без опори на зовнішні засоби.

Роль – певна соціально-психологічна характеристика способу поведінки залежно від статусу особистості й позиції в групі, суспільстві, у системі міжособистісних взаємин і суспільних відносин.

Самооцінка – цінність, значущість, якою індивід наділяє себе загалом і окремі сторони своєї особистості, діяльності, поведінки.

Самопочуття – комплекс відчуттів, що відображають ступінь фізіологічної й психологічної комфортності наявного стану людини.

Самосвідомість – усвідомлення людиною себе як особистості та індивідуальності.

Самоствердження – прагнення людини до високої оцінки й самооцінки власної особистості, і спричинена цим прагненням поведінка.

Самостійність – здатність до самоутвердження, підтримування стабільності «Я», самоконтроль, саморегуляція, відповідальність за події свого життя.

Сенс життя – психічне утворення особистості, зумовлене привласненням змісту трансцендентних цінностей.

Сенситивні періоди – періоди онтогенетичного розвитку, коли організм, що розвивається, є особливо чутливий до певних впливів середовища; це періоди оптимальних термінів розвитку якихось сторін психіки (процесів і властивостей). Ранній початок навчання може несприятливо позначитися на психічному розвитку дитини, тоді як пізніше

навчання може бути малоефективним. Наприклад, студентський вік сенситивний для професійного становлення особистості.

Соціалізація – процес і результат засвоєння й активного відтворення індивідом настанов, цінностей, ролей, очікувань, які властиві певній культурі або соціальній групі.

Соціальна ідентичність – один із результатів процесу соціальної ідентифікації, який полягає в тому, що по мірі того, як усередині групи взаємини все більше стабілізуються, ідентифікація її членів стає більш деперсоналізованою, індивідуальні якості стають психологічно дещо менш важливими, ніж загальні групові властивості.

Соціальна ситуація розвитку – особливе, одиничне і неповторне відношення між індивідом і соціальною дійсністю (Л.С. Виготський); сукупність обставин, що спричиняють діяльність і соціальну поведінку суб'єкта: зовнішні і внутрішні умови.

Спілкування – взаємодія суб'єктів, в якій проходить обмін раціональною й емоційною інформацією, діяльністю, досвідом, знаннями і вміннями, а також результатами діяльності. Необхідна умова розвитку і формування особистості та групи.

Спрямованість особистості – стійке (позаситуативне) спрямування, орієнтованість мислення, почуттів, бажань, фантазій, учинків людини, що є наслідком домінування певних (головних, провідних) мотивацій.

Стиль діяльності – стійка індивідуально-специфічна система психологічних засобів, прийомів, навичок, методів і способів здійснення певної діяльності.

Стрес – емоційний стан людини, що виникає під дією сильних подразників і виявляється в напружених ситуаціях.

Студент – той, хто старанно працює, займається – людина, яка наполегливо навчається, опановує професійні знання, уміння і навички, вивчає (студіює) науку.

Студентство – це мобільна соціальна група, метою діяльності якої є засвоєння за спеціально розробленою програмою соціально-професійних ролей, підготовка до виконання важливих професійних, культурологічних, громадсько-політичних, сімейних та інших функцій.

Студентський вік – особливий і найважливіший для суспільного розвитку та становлення особистості період життя людини, який пов'язаний із формуванням фахівця, суспільного діяча і громадянина, опануванням і консолідацією багатьох соціальних функцій, набуття професійної майстерності.

Тривожність – схильність людини до частих та інтенсивних переживань стану тривоги, а також низького порогу її виникнення.

Уміння – спосіб виконання дії, що дає змогу виконувати її з високою якістю та в мінливих умовах. Уміння, на відміну від навички, вимагає свідомого контролю й опори на знання.

Успішність – ступінь засвоєння студентом обсягу знань, умінь і навичок, визначених навчальною програмою, із погляду їхньої усвідомленості, повноти, глибини, міцності.

Уміння – 1) система пізнавальних дій, спрямованих на розв'язання навчально-виховних завдань, результатом чого є набуття системи знань, опанування уміннями і навичками; 2) процес (точніше, співпроцес) набуття і закріплення способів діяльності індивіда, результатом якого є досвід, виникають нові форми поведінки і діяльності; 3) діяльність учня (студента) щодо оволодіння соціальним досвідом і розвитку якостей, необхідних для виконання соціальних функцій і розв'язання задач.

Фрустрація – психічний стан дезорганізації свідомості й поведінки, який виникає в ситуаціях перешкоджання досягненню мети або задоволенню потреб, що загрожує гідності людини.

Характеристика психологічна – форма вивчення індивідуальних психологічних особливостей людини, яка містить конкретні відомості про неї як про осо-бистість і суб'єкта діяльності (знання, здібності, стиль діяльності, манери поведінки, характер, взаємини та ін.).

Чесність професійна - діловита вимогливість, самовідданість у роботі, уміння говорити правду «у вічі».

Юнацький вік – період життя людини між підлітковим віком і дорослістю. У вітчизняній періодизації психічного розвитку відповідає 17-21 рр. для юнаків і 16-20 рр. для дівчат.

«Я-концепція» – цілісний, хоч і не позбавлений внутрішніх суперечностей, образ власного «Я», який є настановою людини стосовно себе. «Я-концепція» містить такі компоненти:

1) когнітивний складник – «Образ-Я» – уявлення індивіда про самого себе, про свої якості, здібності, зовнішність, соціальну значущість та ін.;
2) оцінний складник – «Ставлення – Я» – самооцінка, самоставлення, самоповага та ін.;
3) поведінковий складник – «Вчинок – Я» – потенційні поведінкові реакції, конкретні дії, самопрезентації, які можуть бути викликані «Образом – Я» і «Ставленням – Я».

У склад «Я–концепції» входять:

1) «фізичне Я» – схема власного тіла;
2) «реальне Я» – уявлення про себе в теперішньому часі;
3) «динамічне Я» – те, яким суб'єкт має намір стати;
4) «соціальне Я» – співвіднесене зі сферами соціальної інтеграції (статевою, етнічною, громадянською, рольовою та ін.);
5) «екзистещійне Я» – оцінка себе в аспекті життя і смерті;
6) «ідеальне Я» – те, яким суб'єкт, на його думку, повинен бути, орієнтуючись на моральні норми;
7) «фантастичне Я» – те, яким суб'єкт бажав би бути, якщо це було б можливим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основна література

1. Болтівець, С. І., Панок, В. Г., & Отич, О. М. (2023). *Психологічна безпека освітнього середовища в умовах викликів і загроз сучасності: монографія*. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України.
2. Власова, О. І. (2022). *Педагогічна психологія: підручник* (2-ге вид., перероб. і допов.). Київ: ВПЦ «Київський університет».
3. Максименко, С. Д., & Сердюк, Л. З. (Ред.). (2023). *Психологічні виміри сучасного освітнього простору: теорія і практика: монографія*. Київ: ВД «Освіта України».
4. Панок, В. Г. (Ред.). (2022). *Психологічне забезпечення якості освіти в умовах сучасної трансформації суспільства*. Київ: Ніка-Центр.
5. Савчин, М. В. (2023). *Психологія вищої школи: навчальний посібник*. Краків–Дрогобич: Посвіт.

Допоміжна література та методичні джерела

1. Безпальча, О. В., & Ковальова, О. В. (2023). *Психолого-педагогічний супровід учасників освітнього процесу в умовах воєнного та післявоєнного часу: методичні рекомендації*. Харків: ОВС.
2. Карамушка, Л. М., & Зайчикова, Т. В. (2024). *Психологічне здоров'я та життєстійкість (resilience) педагога в умовах кризових станів суспільства*. Київ: КНЕУ.
3. Клочек, Л. В. (2022). *Психологічні основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник*. Умань: Візаві.
4. Титаренко, Т. М. (2023). *Психологічне відновлення особистості після травматичних подій: практичний посібник*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
5. Чабан, О. С., & Хаустова, О. О. (2024). *Психогігієна та ментальне здоров'я в умовах стресогенного середовища*. Київ: Медицина.

Електронні ресурси та періодичні видання

1. Журнал «Проблеми сучасної психології» (засновники: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, К-ПНУ ім. Івана Огієнка). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://journalkpnu.com.ua/index.php/ps
2. Журнал «Український психологічний журнал» (КНУ імені Тараса Шевченка). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://upj.knu.ua/
3. Електронна бібліотека НАПН України (розділи: «Психологія освіти», «Психолого-педагогічний супровід»). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/

4. Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?» (розділ освітніх матеріалів та самодопомоги). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://howareu.com/

ДОДАТКИ

Додаток А

ОЦІНКА ОРГАНІЗАТОРСЬКИХ І КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ І ЗДІБНОСТЕЙ

Інструкція. Комунікативні і організаторські уміння грають важливу роль в організації продуктивного і безконфліктного спілкування.

Відповідайте на питання тесту «Так» чи «Ні» і відзначте вибраний Вами варіант відповіді.

№ п / п	***Запитання***	***Так***	***Ні***
1	Чи багато у Вас друзів, з якими Ви постійно спілкуєтеся?		
2	Чи часто Вам вдається схилити більшість колег до ухвалення Вашої думки?		
3	Чи довго Вас турбує відчуття образи, заподіяної Вам кимось із друзів?		
4	Чи завжди Вам важко орієнтуватися в критичній ситуації?		
5	Чи прагнете Ви до нових знайомств?		
6	Чи подобається Вам організовувати свята, колективні виїзди на природу, вечірки?		
7	Чи вірно, що Вам приємніше і простіше проводити час за читанням книги або, наприклад, за комп'ютером, ніж з людьми?		
8	Якщо виникають перешкоди в здійсненні Ваших намірів, то чи легко Ви відступаєте від них?		
9	Чи легко Ви встановлюєте контакти з людьми, які значно старші за Вас?		
10	Чи любите Ви організовувати з друзями різні розваги?		
11	Чи важко Вам включатися в нові для Вас відносини, компанії?		
12	Чи часто Ви відкладаєте на інші дні справи, які потрібно було вирішувати сьогодні?		
13	Чи легко Вам вдається встановити контакти з незнайомими людьми?		

14	Чи прагнете Ви до того, щоб Ваші колеги діяли відповідно до Вашої думки?		
15	Чи важко Ви освоюєтеся в новому колективі?		
16	Чи вірно, що у Вас не буває конфліктів з колегами через невиконання ними своїх обіцянок, зобов'язань, обов'язків?		
17	Чи прагнете Ви при слушній нагоді познайомитися і поговорити з новою людиною?		
18	Чи часто при рішенні важливих справ Ви берете ініціативу на себе?		
19	Чи часто у Вас виникає роздратування від спілкування з людьми і Вам хочеться побути наодинці?		
20	Чи правда, що Ви звичайно погано орієнтуєтеся в незнайомій обстановці?		
21	Чи подобається Вам постійно знаходитися серед людей?		
22	Чи виникає у Вас роздратування, якщо Вам не вдається закінчити почату справу?		
23	Чи відчуваєте ви незручність, якщо доводиться проявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?		
24	Чи стомлюєтеся Ви від частого спілкування з друзями?		
25	Чи любите Ви брати участь в колективних заходах, розвагах?		
26	Чи часто Ви проявляєте ініціативу при рішенні питань, що зачіпають інтереси Ваших друзів?		
27	Чи правда, що Ви відчуваєте себе невпевненим серед малознайомих людей?		
28	Чи вірно, що Ви рідко прагнете доводити свою правоту?		
2.	Чи вважаєте Ви, що Вам не складе великих труднощів внести пожвавлення в малознайому для Вас компанію?		
30	Чи подобається Вам організовувати щось для інших, зокрема свята, торжества, проявляти ініціативу при підготовці вечірок?		

31	Чи прагнете Ви обмежити коло своїх знайомих невеликою кількістю людей?		
32	Чи прагнете Ви відстоювати свою думку, рішення, якщо воно не було відразу прийнято колегами?		
33	Чи відчуваєте Ви себе невимушено, потрапивши в незнайому компанію?		
34	Чи творчо Ви приступаєте до організації заходів для колег?		
35	Чи правда, що Ви не відчуваєте себе достатньо упевненим і спокійним, коли доводиться говорити щось великій групі людей?		
36	Чи часто Ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?		
37	Чи вірно, що у Вас багато друзів?		
38	Чи часто Ви опиняєтеся в центрі уваги колег?		
39	Чи часто Ви збентежуєтеся, відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?		
40	Чи правда, що Ви не дуже упевнено відчуваєте себе в оточенні великої групи знайомих?		

Обробка та інтерпретація результатів. Відповіді порівнюєте з наведеним далі ключем (окремо за комунікативними та організаторськими уміннями і здібностями).

Комунікативні уміння і здібності.
Так – питання 1, 5, 9, 13, 17, 21, 25, 29, 33, 37**.**
Ні – питання 3, 7, 11, 15, 19, 23, 27, 31,35, 39.
Організаторські уміння і здібності:
Так – питання 2, 6, 10, 14, 18, 22, 26, 30, 34, 38**.**
Ні – питання 4, 8, 12, 16, 20, 24, 28, 32, 36, 40**.**

Підрахуйте кількість співпадаючих із ключем відповідей і обчисліть оцінний коефіцієнт за формулою

$$\mathbf{K = 0.05C},$$

де С - кількість співпадаючих з ключем відповідей.

Оцінний коефіцієнт може варіювати від нуля до одиниці. Показники, близькі до одиниці, говорять про високий рівень комунікативних і організаційних здібностей і умінь, близькі до нуля – про їх низький рівень.

Первинні показники оцінних коефіцієнтів (КК – коефіцієнт комунікативних здібностей і умінь і КО – коефіцієнт організаторських здібностей і умінь) можна перевести в бали, що свідчать про різні рівні (п'ять рівнів) умінь, які вивчаються.

Оцінний коефіцієнт комунікативних здібностей і умінь (КК):

0,10-0,45	I – низький
0,46-0,55	II – нижче середнього
0,56-0,65	III – середній
0,66-0,75	IV – високий
0,76-1,00	V – дуже високий

Оцінний коефіцієнт організаторських здібностей і умінь (КО):

0,20 - 0,55	I – низький
0,56 - 0,65	II – нижче середнього
0,66 - 0,70	III – середній
0,71 - 0,80	IV – високий
0,81 - 1,00	V – дуже високий

ОЦІНКА КОМУНІКАТИВНОГО КОНТРОЛЮ У СПІЛКУВАННІ

(адаптований варіант тесту М. Снайдера)

Інструкція. Комунікативний контроль грає важливу роль в організації безконфліктного спілкування між людьми і тісно пов'язаний з емоційною сферою і рівнем саморегуляції людини**.**

Оцініть кожний із запропонованих висловів стосовно себе як вірне („В”) або як невірне або переважно невірне („Н”). Таким чином Ви визначите рівень свого комунікативного контролю.

№ п/п	Твердження	«В»	«Н»
1	Мені здається важким мистецтво наслідувати звички інших людей.		
2	Я мабуть би, міг прикинутися дурнем, щоб привернути увагу або потішити оточуючих.		
3	З мене міг би вийти непоганий актор (актриса).		
4	Іншим людям іноді здається, що я переживаю щось більш глибоко, чим це є насправді.		

5	У компанії я рідко опиняюся в центрі уваги.		
6	У різних ситуаціях і в спілкуванні з різними людьми я поводжуся абсолютно по-різному.		
7	Я можу відстоювати тільки те, в чому щиро переконаний.		
8	Щоб досягти успіху в справах і у відносинах із людьми, я прагну бути таким, яким мене чекають побачити.		
9	Я можу бути доброзичливим з людьми, яких не виношу.		
10	Я не завжди такий, яким здаюся.		

Обробка та інтерпретація результатів. По 1 балу нараховується за відповідь «Н» на твердження 1, 5 і 7 і за відповідь «В» – на всі решта.

Підрахувавши суму балів і порівнявши отримані дані з нормативними, визначте, як характеризується властивий Вам комунікативний контроль.

0-3 бали - низький комунікативний контроль; характеризується*:*

- стійкістю поведінки – людина не вважає за потрібне змінюватися залежно від ситуації і не враховує особливостей партнера по спілкуванню, а також особливостей ситуації;
- схильністю до спонтанного і щирого саморозкриття в спілкуванні, безпосередністю, відвертістю;
- „незручністю” в спілкуванні через прямолінійність, негнучкість;
- стійкістю «Я», малою схильністю змінам і схильністю до стереотипів.

4-6 балів – середній комунікативний контроль; характеризується:

- щирістю, спонтанністю поведінки;
- нестриманістю в емоційних проявах і схильністю до афектів, образ конфліктів;
- схильністю враховувати в своїй поведінці інтереси оточуючих;
- низькою саморегуляцією.

7-10 балів – високий комунікативний контроль; характеризується*:*

- легкістю входження в будь-яку роль;
- гнучкістю реагування на зміни ситуації;
- хорошим самопочуттям і настроєм;
- схильністю до прогнозування і передбаченням враження, яке справляється на оточуючих;
- умінням постійно тримати себе у формі, стежити за собою, знанням, де і як поводитися, умінням керувати виразом своїх емоцій;

- утрудненістю, спонтанністю самовираження, відсутністю тяги до непрогнозованих ситуацій. Характерна позиція: «я такий, який я є в даний момент».

Не забувайте, що поняття «комунікативний контроль» в складних, у тому числі конфліктних, ситуаціях тісно пов'язане з поняттям «комунікативні уміння», а тому включає не тільки оцінку іншого в тій або іншій ситуації, але і визначення його сильних і слабких сторін, уміння встановити дружню атмосферу при вирішенні конфлікту, зрозуміти проблеми і бажання іншого, стати на його позицію і, нарешті, контролювати партнерські, дружні відносини, прогнозувати розвиток інцидентів, конфліктних ситуацій та ін.

Додаток Б

ПСИХОГІМНАСТИЧНІ ВПРАВИ

Вправа «Ефективний викладач»

Проаналізуйте особистісні і професійні якості викладача, які сприяють його ефективному управлінню навчально-виховним процесом, наведіть конкретні прояви цих умінь із власних спостережень:

– інтерес до студентів і роботи з ними;
– наявність культури комунікативної педагогічної взаємодії;
– наявність і розвиненість емпатії;
– гнучкість, творчість і оперативність мислення;
– уміння швидко орієнтуватися у педагогічній ситуації, яка змінюється;
– уміння відчувати та розуміти настрій студентів групи і підтримувати з ними активний діалог;
– уміння керувати своїм внутрішнім психічним станом; мімікою та пантомімікою;
– уміння прогнозувати та цілеспрямовано проектувати певні комунікативні педагогічні ситуації;
– наявність і розвиненість культури мовлення;
– уміння демонструвати свій внутрішній стан, коли це викликано педагогічною необхідністю;
– здатність до імпровізації;
– здатність до доцільних спонтанних дій та ін.

_____
_____
____

Доповніть цей перелік тими якостями викладача, які, на Ваш погляд, також впливають на організацію навчального процесу, зокрема самостійної роботи студентів.

Вправа «Який я організатор групового спілкування»

Для самовдосконалення управлінських функцій, організаторських і комунікативних здібностей важливо рефлексію вати своє спілкування з аудиторією. Спочатку самому це робити важко, а тому попросіть свого друга (подругу), не втручаючись у заняття, яке Ви проводите, побути в ролі спостерігача-рецензента.

Найважливіше в організації спілкування – створення спільності, єдності аудиторії. Тому спостерігач мусить насамперед відзначити характер взаємодії між Вами й аудиторією. Цьому може слугувати класифікація типів поведінки організатора. Дослідники (М.-А.Робер, Ф.Тільма, 1988) виділяють чотири зони взаємодії організатора спілкування з аудиторією, в яких він якось себе проявляє:

І. Позитивна зона взаємодії. У цій зоні організатор спілкування:

– Демонструє солідарність (підвищує статус іншого, допомагає, нагороджує).

– Поводиться невимушено, сміється, жартує, показує задоволення.

– Схвалює, активно приймає іншого, розуміє, ставиться поблажливо, співчуває, погоджується.

ІІ. Зона відповідей. Найчастіше взаємодія в цій зоні зявляється після позитивної зони або після питань (зона ІІІ). У цій зоні організатор:

Висловлює своє розуміння, дає вказівки, поважаючи автономію інших.

Оцінює, висловлює думку, аналізує, повідомляє про своє враження, висловлює побажання.

Подає інформацію, орієнтацію, повторює, пояснює, підтверджує.

ІІІ. Зона питань. Організатор спілкування в цій зоні:

Просить подати інформацію, орієнтацію, повторити, підтвердити.

Просить оцінити, висловити думку, проаналізувати, поділитися враженнями.

Просить поради, вказівки, підказки, в якому напрямі діяти.

IV. Негативна зона вилучає позитивну (і навпаки). Для цієї зони характерні такі дії організатора спілкування:

Не схвалює, демонструє пасивне неприйняття, відмовляє в допомозі.

Тримає себе напружено, просить допомоги.

Поводиться вороже, принижує достоїнство інших, стоїть на своєму або самоутверджується.

Щоб уникнути суб’єктивності й упередженості спостерігача (стереотипи першого враження, емоційний стан, статус у групі), тенденції завищувати («все добре») або усереднювати («все нормально») оцінку, прагнення до узагальнень (всі, завжди, скрізь так роблять), попросіть декількох однокурсників оцінити реалізацію Вами управлінських функцій під час заняття, проаналізувати ефективність педагогічного спілкування з аудиторією.

Якщо якість управління навчальним процесом на занятті не задовольняє Вас, спільно з спостерігачами намагайтеся знайти причину цього, накресліть шляхи зміни, компенсації, нейтралізації причин, удосконалення управлінського спілкування під час заняття.

Для стимулювання пізнавальної активності студентів під час занять, вдосконалення навичок їхньої самостійної роботи з науковим текстом, формування вміння вести навчальний діалог їм можна запропонувати такі вправи.

Вправа «Запитання-відповідь» (за В.В. Петрусинським).

Перед Вами сторінка наукового тексту. Швидко й уважно його прочитайте (5 хв.). Тепер розділіться на дві команди. Змагання буде за кращу відповідь і краще запитання щодо змісту наукового тесту. Нехай ліва команда буде запитувати, а права – відповідати. Враховуватиметься активність учасників команд і, звичайно, кількість і глибина поставлених запитань та якість відповідей, а також оригінальність і винахідливість.

Команди, ще раз уважно перечитайте текст! Тепер за 1-2 хв. Ліва команда придумає свої цікаві запитання (можна коротко записати), а права – обговорить текст, виділяючи в ньому головне, щоб оцінити якість поданих запитань і правильно відповісти на них.

Після запитань-відповідей команди міняються завданнями: права команда запитує, а ліва – відповідає. Потім оцінюють результати гри і роблять висновки.

Вправа «Конспект»

Перед Вами науковий текст, поділений на абзаци. Прочитайте його (5 хв.). Візьміть папір і ручку. Потрібно якомога коротше законспектувати на окремому аркуші кожен абзац тексту, виділяючи в ньому головну думку (номер абзацу не позначати!).

Тепер перемішайте аркуші з конспектами і передайте їх своєму сусідові за столом. Уважно перегляньте конспекти свого сусіда і поставте номери абзаців тексту, які їм відповідають. Передайте їх знову сусідові. Кожен у своїх конспектах перевіряє правильність номерів абзаців і підраховує кількість помилок.

Після цього учасники гри обговорюють результати, оцінюють прийоми ефективного якісного конспектування.

Вправа «Краще запитання»

Перед Вами навчальний текст. Прочитайте його (5 хв.). Тепер кожен повинен придумати оригінальне запитання за змістом навчального тексту, відповідь на яке показує глибину оволодіння цим матеріалом, дає можливість побачити найцікавіші його аспекти. Ще раз перегляньте текст і обміркуйте своє запитання. Кожен по черзі буде їх ставити, а інші – відповідати на них якомога повніше. Після запитань-відповідей обговорюють активність

учасників, визначають найцікавіше і найвлучніше запитання та найкращу і найповнішу відповідь).

Вправа «Відповідь – слово»

Прочитайте науковий текст. Тепер кожен повинен поставити запитання і відповісти на чуже. Відповідати потрібно одним словом, яке має виражати суть відповіді на це питання, тобто бути його ключовим словом. Виграє той, у кого буде найвлучніше запитання і найкраща відповідь. Прочитайте текст ще раз і обміркуйте запитання. Тепер розпочинаємо перехресне опитування. Ставити запитання і відповідати на нього будуть учасники, яких визначить викладач. (Група оцінює найвдаліші запитання і відповіді).

Вправа «Дерево мудрості»

Швидко й уважно прочитайте науковий текст. Після цього кожен пише записку, в якій ставить важке запитання за текстом. Згорніть записку і прикріпіть її скріпкою до дерева (функцію дерева може виконувати підвішена нитка біля дошки). Тепер по черзі кожен підходить до дерева, знімає записку, читає запитання і якомога повніше відповідає на нього вголос. Інші студенти оцінюють запитання і відповідь, звертають увагу на те, своє чи чуже запитання було обране для відповіді.

Вправа «Доповідь»

Прочитайте текст (5 хв.). Тепер відтворюють його зміст за допомогою малюнків, знаків, схем і передайте таку шпаргалку своєму сусідові. Після цього кожен доповідає за цим текстом, використовуючи малюнки або схеми свого сусіда (у кожного учасника пари свій текст). Група оцінює, хто зробив доповідь найдетальніше, хто виготовив найкращий наочний посібник?

Вправа «Я хороший»

Похваліть себе, розкажіть, який Ви хороший, гарний (-а) (перед дзеркалом).

1. Відповісти на питання: Чи легко себе хвалити? Яке було Ваше самопочуття? Чи потрібно себе хвалити?
2. Скласти для себе програму самовиховання як особистості з орієнтацією на майбутню виховну діяльність з учнями (студентами).

Додаток В

Педагогічні ситуації

1. У групі один студент постійно провокує викладача: піддає сумніву викладений матеріал, постійно ставить йому запитання, некоректно себе поводить. Одночасно цей студент є визнаним лідером у групі.

Чим можна пояснити таку поведінку студента?

На які запитання викладачеві треба відповідати?

Який обрати викладачеві оптимальний спосіб реагування на таку поведінку студента?

2. Студент на заняттях із суспільної дисципліни часто висловлює необґрунтовані думки, вважаючи себе геніальним. Одночасно він підкреслює своє зверхнє ставлення до молодого викладача, бере під сумнів його обізнаність з предмета, щоразу на лекціях або семінарах ставить одне й те саме безглузде запитання: “Скільки портів у Нілу?”. Група мовчки спостерігала за цим поєдинком.

Чим можна пояснити таку зухвалу поведінку студента? Як Ви вчинили б на місці викладача?

3. Здібний студент часто запізнюється і пропускає заняття, пояснюючи таку поведінку своїми психофізіологічними особливостями. Дії викладача:

а) оголосити догану, вжити рішучих заходів для встановлення суворих правил дотримання дисципліни, як крайній захід – відрахування;

б) з’ясувати причини запізнень, запропонувати спільно знайти оптимальний режим роботи;

в) не змінювати нічого;

г) запропонувати студентові організувати творчу групу для створення інноваційного освітнього середовища;

д) Ваш варіант.

4. Студент ігнорує вказівки викладача, робить усе по-своєму, не реагує на зауваження. Які мають бути дії викладача?

а) з’ясувати мотиви впертості студента і, розуміючи їхню несуттєвість, застосувати звичайні адміністративні заходи;

б) в інтересах навчання намагатися переконати студента, викликати прихильність до себе, налаштувати на сприятливий діловий контакт для подальшої спільної роботи;

в) спробувати вплинути на студента через авторитетних для нього членів академічної групи;

г) спочатку подумати про те, що залежить від поведінки викладача, чи

не робить він сам помилок, а вже потім з'ясувати, у чому правий і в чому неправий цей студент;

д) ваш варіант.

5. Молодий викладач, що є профоргом кафедри, часто організовував різні заходи для створення дружньої атмосфери і розвитку неформального спілкування між колегами. Водночас на засіданнях кафедри, теоретичних семінарах неодноразово дорікав колективу і завідувачеві кафедри за неготовність до реформування, звинувачував у консерватизмі, небажані знаходити нові форми роботи зі студентами. Унаслідок цього стосунки переросли в конфліктну ситуацію.

Чим можна пояснити таку поведінку молодого викладача? Як учинили б Ви, якщо б обіймали посаду завідувача кафедри?

6. Перед початком вивчення нової фахової дисципліни директор інституту представив студентам 4-ого курсу нового викладача як людину, яка має повагу серед колег, активно займається науково-дослідницькою роботою і має багато друкованих праць, є визнаним фахівцем у своїй науковій галузі.

Через певний час, після кількох лекцій думки студентів щодо цього викладача розділилися: певна частина групи почала висловлювати різке незадоволення ним, інша – була лояльніша до нього, загалом їм подобався, а ще інші не виявили ніякого особистого ставлення.

Що могло змінити ставлення певної частини групи студентів до викладача?

Чому група по-різному оцінила науково-педагогічну діяльність викладача?

Від чого залежить авторитет викладача вищої школи?

7. Викладач через невідому причину достроково закінчив заняття. Одна студентка випадково потрапила на очі директорові інституту і на запитання, чому вона не на занятті, відповіла, що викладач відпустив групу. Після цього викладач мав неприємну розмову з дирекцією інституту.

Перед іспитом викладач заявив, що не буде його приймати, поки не буде з'ясовано особу, яка доповіла про нього дирекції.

Як вчинити в цій ситуації студентці? Групі? Які норми педагогічної етики порушив викладач?

8. Студенти 2-го курсу написали деканові факультету заяву, в якій обґрунтовано просили замінити викладача з фахової дисципліни. Рішенням деканату прохання студентів виконано.

Через якийсь час ці самі студенти знову написали заяву з аналогічним проханням щодо іншого викладача.

Які можливі причини виникнення і повторення такої ситуації?

Що має зробити керівництво, щоб не виникало подібних конфліктів студентів з викладачами?

Чи потрібна допомога психолога в цій ситуації? Яка? Кому?

9. Студенти на 4-ій парі вже 15 хв чекають викладача, розуміючи, що предмет профільний і важливий у їхній спеціалізації. Згодом між самими студентами виникає конфліктна ситуація: йти з лекції чи зачекати. Більшість вирішує йти, а менша частина залишається. Викладач прийшов через 30 хв і побачив, що частини студентів в аудиторії немає. Не пояснивши свого спізнення, одразу вирішив написати доповідну в деканат на цей курс.

Чи правильно вчинили студенти в цій ситуації, і ті, хто пішов, і ті, що залишилися чекати викладача?

Як треба було вчинити викладачеві? Чому саме так?

10. Молодий викладач, зайшовши до аудиторії, намагався відразу привернути до себе увагу студентів, проте ті його знехтували, розмовляючи далі. Після кількох невдалих спроб організувати роботу, викладач підійшов до студентів, сів на вільне місце і кілька хвилин поспілкувався з ними, намагаючись ближче познайомитися з ними. Після цього він швидко організував групу до навчальної діяльності.

Чому студенти так поводилися?

Чи правильно повів себе викладач у цій ситуації? Як би Ви діяли за цих обставин?

11. Перший курс навчання. Студент не складає іспиту. Вдома він говорить, що отримав негативну оцінку, але викладач оцінив його необ'єктивно. Батьки звертаються до керівництва факультету з проханням з'ясувати конфліктну ситуацію.

Чому може виникнути така ситуація?

Як викладач може довести правоту власного погляду учасникам конфлікту?Що можна порадити студентові в цій ситуації?

Які Ви бачите шляхи розв'язання конфліктної ситуації (з боку викладача, дирекції)? Що порадите батькам?

12. Після заняття студенти скаржаться Вам на іншого викладача, який часто робить негативні зауваження щодо їхньої розумової діяльності.

Як у цій ситуації не принизити гідність свого колеги? Як можна виявити співчуття студентам?

13. Після декількох занять студент заявляє Вам: «Я не думаю, що Ви, як педагог, можете нас чомусь навчити». Ваша реакція:

1. «Ваша справа - вчитися, а вчити – викладача».
2. «Таких, як Ви, зрозуміло , я нічого не зможу навчити».
3. «Можливо, Вам краще перейти в інший ВНЗ, або навчатися в іншого викладача».
4. «Ви просто не бажаєте вчитися».

5. «Мені цікаво знати, чому Ви так думаєте?»

6. «Давайте поговоримо про це більш детально. У моїй поведінці, мабуть, є щось таке, що викликає у Вас такі думки».

14. Викладач дає студентові завдання, а той не хоче його виконувати, заявляючи: «Я не бажаю це робити!» Якою повинна бути реакція викладача? 1. «Не хочеш - примусимо!»

2. «Навіщо ж Ви тоді прийшли вчитися?»

3. «Тим гірше для Вас, залишайтеся неосвіченими, невігласами. Ваша поведінка схожа до поведінки людини, яка на зло своєму обличчю хотіла відрізати собі носа».

4. «Ви розумієте, чим це може закінчитися для Вас?»

5. «Не могли би Ви пояснити, чому?»

6. «Давайте сядемо і обговоримо - можливо, Ви маєте рацію».

15. Студент невдоволений своїми успіхами у навчанні, невпевнений у своїх здібностях і в тому, що він колись зможе зрозуміти і засвоїти матеріал, звертається до викладача: «Як Ви вважаєте, чи зможу я коли-небудь вчитися на відмінно і не відставати від інших студентів у групі?» Що на це повинен відповісти викладач?

1. «Якщо чесно сказати - я не впевнений».

2. «О, так, безперечно, в цьому Ви можете не сумніватися».

3. «У Вас чудові здібності, і я покладаю на Вас великі надії».

4. «Чому Ви не впевнені у собі?»

5. «Давайте поговоримо і вияснимо проблеми». 6. «Багато залежить від того, як ми з Вами будемо працювати».

16. Студент говорить до викладача: «На два найближчих заняття, які Ви будете проводити, я не піду, позаяк в цей час я хочу піти на концерт рокмузики (варіанти: погуляти з друзями, побувати на спортивних змаганнях в якості глядача, на весіллі тощо)». Як потрібно відповісти йому?

1. «Тільки спробуйте!»

2. «Наступного разу Вам доведеться прийти з пояснювальною запискою».

3. «Це Ваша справа, вам складати екзамен (залік). Доведеться все одно звітувати за пропущені заняття. Я потім Вас обов'язково спитаю».

4. «Ви, мені здається, дуже несерйозно ставитесь до занять».

5. «Можливо, Вам взагалі залишити навчання?»

6. «А що будете робити далі?»

7. «Мені цікаво знати, чому відвідування концерту (прогулянки) для Вас є цікавішим, ніж заняття?»

17. Студент, побачивши викладача, коли той зайшов в аудиторію, сказав йому: «У Вас дуже втомлений вигляд». Як на це має реагувати викладач:

1. «Я думаю, що з Вашого боку не зовсім етично робити мені такі зауваження».
2. «Так, я погано себе почуваю».
3. «Не хвилюйтеся за мене, краще подивіться на себе».
4. «Я сьогодні погано спав(ла), було багато роботи».
5. «Не хвилюйтеся, це не заважатиме нашим заняттям».
6. «Ви - дуже уважний, дякую за турботу!»

18. «Я відчуваю, що заняття, які Ви проводите, не допомагають мені у майбутній професійній діяльності». - говорить студент викладачеві, і додає: «Я взагалі думаю кинути навчання». Як на це повинен реагувати викладач?
1. «Припиніть говорити дурниці!»
2. «Нічого собі, додумався!»
3. «Можливо Вам знайти іншого викладача».
4. «Я хотів(ла) детальніше дізнатися, що у Вас викликало таке бажання?»
5. «А що, як нам попрацювати разом над вирішенням Вашої проблеми?»
6. «Можливо, Вашу проблему можна вирішити якось по-іншому?"

19. Студент розмовляє з викладачем, демонструючи надмірну самовпевненість: «Немає нічого такого, чого я б не зміг зробити, якщо б захотів. Для мене нічого немає складного у тому, щоб вчити Ваш предмет».
Якою має бути відповідь викладача?
1. «Ви занадто високої думки про себе».
2. «З Вашими здібностями? Я не впевнений».
3. «Ви, мабуть, відчуваєте себе досить впевнено, якщо так говорите?»
4. «Я теж впевнений у цьому, бо знаю, що Ви, якщо захочете, багато зможете досягнути».
5. «Це, мабуть, потребує від Вас великої напруженості: великих зусиль». 6. «Надмірна самовпевненість заважає справі».

20. У відповідь на зауваження викладача студент говорить, що для того, щоб засвоїти навчальний предмет, йому не потрібно багато працювати: «Мене вважають досить здібною людиною». Що має відповісти йому на це викладач?
1.«Ця думка Вас не стосується».
2.«Ваші зусилля і знання цього не підтверджують».
3.«Багато людей вважають себе досить здібними, проте не завжди є такими».
4.«Я радий (а), що Ви такої високої думки про себе».
5.«Це тим паче повинно змусити Вас більше працювати».
6.«Це звучить так, ніби Ви самі не дуже вірите у свої здібності».
7. (ваш варіант)

Навчально-методичне видання

Н. Є. Герасімова І. В. Герасимова

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ:

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Комп’ютерне верстання: Л. Г. Любченко

Підписано до друку 26.08.2026. Формат 60х84/16.
Ум. друк. арк. 3,17. Тираж 300 пр. Зам. №4419
Видавець і виготовлювач
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Адреса: 18000, м.Черкаси, бул.Шевченка, 81, кімн. 117,
Тел. (0472) 37-13-16, факс (0472) 37-22-33,
e-mail: vyday@cdu.edu.ua, http://www.cdu.edu.ua
Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб’єктів видавничої справи ДК №3427 від 17.03.2009 р.